

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ ДНТ. БОРЛАКОВЪ.

№в. П. Андреевъ — Габрово.

ВЪЗПИТАНИЕ КЪМЪ ЗДРАВЕ.

Здравето е най-голъмото щастие, най-голъмиятъ, най-ценниятъ, най-приходоносниятъ капиталъ. Нищо земно-материално не е нему равноценно. Съ-планини злато не може се размѣни. Всичко е суетно, тленно — здравето е смисълъ на живота. Здравиятъ носи, влага въ обществената съкровищница; нездравиятъ само взема, граби и пилѣе отъ нея въ живота.

Здравето е слънце надъ живота, слънце надъ дома, дори надъ низката прихлупена стрѣха и порутения домъ. Нездравиятъ внася тжга и мракъ въ дома. По кадифяни легла и златни полюлеи хладъ носи. Низкъкъ тѣсенъ е дворецътъ. По ширни салони и мраморни колонида смъртъта крила маха. Що сж несмѣтнитѣ брилянти, злато и бисерни тронове? Що е елмазна огърлица на прогнили гърди?

Нѣма здраве — нѣма усмивка . . . Нѣма здраве — нѣма пѣсень, ни радостъ, ни животъ. Нездравиятъ слънце не види.

Здравето е всичко . . .

А погледнете, какво правимъ за него! Земедѣлецътъ и ноше потъ лѣе, за да добие повече богатство. Желѣзарьтъ преди птичкитѣ запѣва на своята наковалня; шивачътъ до късно при лампа съ игла бодѣ, повече да придобие. Повече земя, повече парѣ, повече материално! — ето повикътъ днесъ. Всичко за парата! Повече трудъ, по-малко храна, никакви удобства, много мръсота

Всичко за парата — нищо за здравето! . . . Фаталенъ лозунгъ на днешно време. Нѣщо повече. Здраве се руши, състояние да се съгради. Бѣсна надпревара за злато. И защо? — Суета и безсмислие. Когато смъртъта хлопне на портитѣ ни и сѣтимъ студения ѿ лѣхъ предъ лице си, тогава — но късно вече — тогава виждаме безразсѣдното разточителство

на капитала си — *здраве*. И плачемъ, и Богу се молимъ, и лѣкарь за помощъ диримъ. Но . . . всуе ! . . . късно ! . . . *Разточителътъ на здравето скъпо заплаща : ранна смъртъ*. Или, въ най-добрия случай, предивременна състарялостъ, слабостъ, болезненостъ, негодностъ психофизична. Твърде рано разхищникътъ на здравето става тежко и жалко бреме за домъ, родъ и държава : *негодникъ — вмѣсто творецъ ; грабителъ — вмѣсто приносителъ*.

Идеалътъ на съзнателния човѣкъ е : *да бжде здравъ*, та да вложи повече въ личната си и обществена съкровищница : *да бжде здравъ*, по-дълго време да бжде *творецъ*, по дълго време *да дава*, а по-късо време *да взема* отъ живота. Повече да дава — по-малко да взема. Старостта (отпадналостта, негодността) да дойде колкото е възможно по късно и да трае колкото е възможно по-малко. Но това е идеалътъ. За него малко се мисли, а още по-малко се работи. Съвременниятъ човѣкъ е лековѣренъ, повърхностенъ, суетенъ и голѣмъ консерваторъ. Отправилъ телескопа горе — не види миазмитъ доле. Лети бързо отъ въпросъ на въпросъ и спира на въпросъ, който ще му даде повече облаги, повече пари. Той се пържи въ грижи, или се кже въ излишества. Единиятъ (бедниятъ) и другиятъ (богатиятъ) забравя и себе, и децата си, нехае за здравето си и здравето имъ. Единиятъ недояжда, другиятъ се пресища — и единиятъ и другиятъ хабятъ здраве. И единиятъ и другиятъ „живѣятъ“ живота си бурно, бързо ; стрѣвно пиятъ изъ чашата на насладитъ. Пушатъ, пиятъ, оргийничатъ — за себе, за поколѣние, за бждеще не мислятъ. Въ дома се мисли и говори за мода и гуляи — не за здраве. Тригодишна „госпожица“ се пудри и помадосва, знае, що е „бобикопфъ“, „чарлстонъ“ дори подрипва. Здравни привички и навици, обаче, никакви. За здравно възпитание въ семейството днесъ и дума не може да става. Въ съвременното училище пъкъ то е една голѣма . . . пародия. Мръсни, кални, гуреливи и нечистоплътни деца *всѣки день* бо датъ очитъ ни, обаче едвали въ *месеца* еднажъ ще се спремъ на нѣкоя здравна тема съ децата си. Всѣки учебенъ часъ заварваме класа си въ прахъ и задушливостъ ; това ни страшно нервира, крещимъ и хокаме въ неистовство, но почти никакъ, — да не кажа, никога ! — не вземаме поводъ отъ това да заведемъ беседа съ ученицитъ си за здравето и нечистия въздухъ.

Ни домътъ, ни училището служатъ на хубавия здравенъ идеалъ — *здравъ човѣкъ*. А трѣбва. Той е единствено смисленъ, сяенъ и траенъ идеалъ. Е и ще бжде вѣковеченъ натъ природата. Защото той ѝ съдействува въ нейния всѣгдашенъ стремежъ и купнежъ : *да дойде до свършенство ; да се сътвори истинския човѣкъ — свѣрхчовѣка*. И който работи за *човѣка съ добро здраве*, той копае злато за живота ; който създава *човѣка съ добро здраве*, той върви за ржка съ природа-

та, той изпълнява най-святъ и най-висшъ дългъ: *за човѣка и за природата!*

Нека видимъ и съзнаемъ тоя най-висшъ идеалъ: *чрезъ пълно и смислено възпитание къмъ здраве да се доближимъ до идеала — здравъ, свършенъ човѣкъ!*

Да, *възпитание къмъ здраве* е преди всичко *потрѣбно!* Въ домъ, училище, казарма, въ болници, църкви, учреждения, по улици и площади, — навсѣкжде и всѣкога всичко трѣбва да напомня за здравето, всичко да учи и възпитава къмъ здраве. Навсѣкжде, защото именно навсѣкжде днесъ се тъпче и пренебрегва здравето. Погледнете въ нашитѣ публични отходни мѣста, въ нашитѣ чакални по гари, въ вагони, театри и канцеларии! Отрицание на всѣкаква хигиена. Пълно унищожение и на най-елементарнитѣ здравно-хигиенни изисквания. Въ трена се пие, пуши, плюе, храчи; кждето и да пипнете изъ вагона, у чернило ще се хванете. *Никаква обществена хигиена въ нашитѣ обществени мѣста и служби.*

Народътъ ни пъкъ е прочутъ съ своята пословична нечистоплътностъ: киръ и паразити по неговото тѣло. Да не говоря за *личната хигиена* у насъ: и тя е никаква.

Нѣма ли хигиена — въ опасностъ е здравето. Ето защо, навсѣкжде трѣбва да се забие *знамето на хигиената*. Да стане нова вѣра, новъ идолъ. И тукъ трѣбва учителъ, напътвачъ. На първа линия трѣбва да застанатъ *държавнитѣ здравно-просвѣтни органи*. Да нареждатъ и разпореждатъ не само, но и да даватъ примѣръ за здравно възпитание. Канцеларии, учреждения, публични и отходни мѣста образци и училища за възпитание да станатъ. Да се сложи редъ и чистота въ всички държавни и обществени учреждения. Не душни ориенталски кафенета въ тѣхъ да виждаме, а чисти, свѣтли и здравни помѣщения. Не тютюневи облаци изъ тѣхъ да се носятъ, а свѣтли слънчеви лъчи. *Въ обществено мѣсто да се не пуши, да се не плюе!* Това законъ трѣбва да стане! За всички. И за посетители. и за чиновници. Предъ хигиената да нѣма привилегировани! Искате посетителя да не пуши. А защо чиновникътъ отъ гишето подъ носа му пуши? Кжде е логиката? Въ влакове, параходи, чакални и пр. има отходни мѣста; такива да се опредѣлятъ и за пушачитѣ, които сж най-голѣмитѣ плюячи и мърсачи. Чистота — образецъ въ общитѣ мѣста да има. Началници и чиновници педанти въ спазването на обществената хигиена да бждатъ. Съ голѣми глоби, — ако е нужно, — нека я подържатъ, но нека най-сетне бжде въведена въ нашата действителностъ. И когато пътникъ нѣкой слѣзе отъ влака на гарата, или пъкъ посетителъ излѣзе отъ учреждение нѣкое, да отнесе съ себе въ село и колиби споменъ и образецъ за редъ и чистота.

Обществено-здравното възпитание е отъ голѣмо значение. Обществената хигиена трѣбва да се издигне и постави

на подобаещия пиедесталъ. Гражданинътъ тамъ образецъ да види. И старикътъ, и детето. *Държавата, властитѣ трѣбва да бждатъ първи въ тая високо етична дейностъ.* Защото хигиената (здравепазенето) е най-добрата и най-дълбоката етика.

Бжде ли възведена въ култъ обществената хигиена, ще се издигне на нужната висота и *личната хигиена*. Човѣкъ е себелюбецъ. Добре пази кожата си. Стига да сѣти, че ще го парне. Стига да знае, да види, да предусѣти злото. Искать се, следователно, още отъ пелени здравни грижи за детето. Още отъ тогава да се наслагватъ здравни навици у него. При присаждането имъ майката трѣбва да бжде неумолима, неостѣпна. Образцова чистота и редъ, преди всичко, въ дома ѝ да бждатъ проведени. Майката неотклонно сочи, напѣтва и съветва къмъ тѣхъ и е строгъ взискателъ за изпълнението имъ отъ всички членове на семейството. Самата тя е живъ образецъ и всѣгдашенъ примѣръ за приличие, чистоплътностъ и редъ. Майчината любовъ къмъ чистотата и хигиената въобще ще роди любовъ къмъ хигиената и у децата. Така децата ѝ ще отиватъ къмъ подобрение на здравното състояние на своя домъ. А знайно е: *въ дома на хигиената болести не влизатъ, здраве тамъ цвѣти и шестува*. И приятенъ е. Свѣти. Мжжътъ въ него повече ще стои; не ще му е ни досадно, ни мрачно, ни душно; не ще дири кръчмата, леката забава.

Децата растнатъ бодри, силни. Дишатъ свежестъ, — не мръсота. Виждатъ се по-горе отъ животнитѣ, по-други, осъзнаватъ се като *човѣци*, пазятъ и гледатъ се като човѣци. (Въ много села хора и животни си живеятъ или наедно, или въ съседство). Така чрезъ *примѣрно* (одѣлотворено) здравно възпитание децата ще се научатъ да ценятъ здравето, а, заедно съ това, да ценятъ себе си, достойнството си, живота си. *Здравното домашно възпитание ще даде въ наследство най-големъ капиталъ на детето.* Семейството може и трѣбва да даде много по отношение възпитанието къмъ здраве. *Къмъ това трѣбва да го подготви и подтикне чрезъ обилна здравна просвѣта учителътъ.* Днешното семейство е въ страшна занемара и забрава: живѣе непроходимо здравно невежие, изражда и убива поколѣнието си. Здравенъ и трезво-просвѣтенъ фаръ трѣбва да го облѣхне. Интелигнниятъ — и преди всичко учителътъ, — ще трѣбва да го дигне и изъ народа понесе. За свое и за народу си благо . . .

Защото здравъ и трезвенъ народъ — щастливъ е народъ.

Да речемъ, че детето дойде въ училище здраво и здравно-възпитано. Колко леко и приятно е за учителя! Нему предстои само да задѣлби и разшири това възпитатние. Да го затвърди съ авторитета си, да го издигне още по-високо предъ духовния му погледъ и да го залѣе въ друга по-силна свѣтлина предъ него. Приятно е да се работи съ такива деца.

Сладък блън за учителя е да има днес отдѣление или класъ съ изключително чисти и здравно-възпитани деца. Но... не това е детето и класа на днешното училище. Детето влиза въ него съ своето голѣмо здравно невежие, съ пороцитѣ на времето и съ семейната си... мръсота. При насъ детето иде съ кално тѣло и кална душа. Опрашено и опушено. Трѣбва да се прочисти тѣлото и разведри душата. А това може да стори възпитанието, тъй изоставено и тъй занемарено въ днешното училище съ неговата предимно интелектуалистична основа и система.

Даваме тъй много време, за да четемъ, пишемъ и смѣтаме; пилѣемъ сили до разточителство за върхове, рѣки и чукари; тжпчимъ ума съ „знания“, за гарги, свраки, брѣмбари, бурени, а много малко — да не кажа нищо — даваме на чувството и волята, за тѣхното укрепване, за присаждане здравни навици — въобще не учимъ и не възпитаваме къмъ онова, което ще сътвори отъ детето *здравъ тѣломъ и духомъ човѣкъ*. За такъвъ човѣкъ трѣбва училището да заработи планомерно: *здравъ, нравственъ и любящъ трудъ индивидъ*. Бже ли той такъвъ, ще подири и ще намѣри въ живота науката, за да обогати и усъвършенства ума си.

Училищната система трѣбва въ основитѣ да се промѣни: *повече движение, повече въздухъ и слънце, повече дигане и изследване* — колкото може по-малко покой, по-малко затвореностъ въ стайтѣ, по-малко книжно, сухо обучение — повече разговоръ и примѣръ за *здраве*. *Училището вънъ въ живота да излѣзе!* На полето, въ гората, изъ градинитѣ. *Всрѣдъ природата се диша и учи здравето*. Вънъ, на открито!

Не само това. Училище, въ основитѣ на което не е зазидана упорната стена — *учение и възпитание къмъ здраве*, — не ще е устойчиво училище, не ще постигне хубавата целъ — хармонично и здраво сложенъ индивидъ, добъръ гражданинъ и творецъ въ живота. То ще пуца питомцитѣ си съ пълненъ и остъръ умъ, но съ блѣдо лице и хлътнали гърди, които рано и съ отличие свръшватъ училище, но и рано свръшватъ... живота си.

Училището трѣбва да даде на детето-ученикъ такъвъ *материалъ*, че то да завърши добре не само училището, но — и живота си: да има и по-дълъгъ, и по-творчески животъ. Тоя градивенъ материалъ е *здравиятъ материалъ, хигиената, възпитанието къмъ здраве*.

Прекрачи ли прага на училището, детето трѣбва да сѣти и види нѣщо *ново* въ това отношение. Преди всичко, *интересъ къмъ чистоплътноста* на детето трѣбва да прояви учителтъ. Да се опознае, какъ, съ какво и какво иде отъ дома, съ какви здравни понятия и привички. При това интересътъ да не приключи само съ 2—3, па и десетина сутринни прегледи на ученицитѣ. Интересътъ къмъ чистоплътноста на

детето трѣбва да премине и се преобрази въ *грижа*, пълна, всѣгдашна и неуклонно проявявана за сѣщото. Всѣки день — не! — но въ всѣко време око̀то на учителя трѣбва да бди надъ чистотата въ класа и ученицитѣ. Въ това и тукъ учительтъ педантъ трѣбва да бжде: дѣски, маси, чинове, столове, стени, подове, изтривалки, книги, тетради, шапки, дрехи и обувки, — всичко въ чистота! И неуклонно, неотстъпно да се изисква. Въ всичко и всѣкога. Разбира се, първомъ учительтъ трѣбва да бжде *образецъ* за това. И често да се беседва, — споредъ случая, възрастта, отдѣлението и подготовката, — да се разговаря съ децата за чистотата и здравето; да имъ се изказва и изтъква, че *чистотата е здраве и красота*. Работимъ по смѣтане, да речемъ. Пенка е при дѣската. Грижливо, добре работи. Грабнала е очитѣ и вниманието на всички въ класа. Но нѣщо отблъсква у Пенка: нечисто лице, заросена коса, изцапани дрехи, кални обувки. Добива похвала за работата си... Изваждамъ до нея Кинка, — дете въ изрядна чистота. И тя работи по смѣтане. Свършва. Дветѣ деца сж едно до друго. Посочвамъ ги на отдѣлението си.

— Какъ хубаво работи и Пенка, и Кинка! Нали?.. Но, я вижте, деца, и Пенка и Кинка! Погледайте ги!..

Два типа, които веднага се хвърлятъ въ очи: чистница — хубавица и мръсница — грозница. Най-безобидно за Пенка беседваме за чистотата, здравето и красотата. Това, — разбира се, извършено съ тактъ, умение и любовъ, — ще допринесе твърде много не само на Пенка, но и на всички въ класа ни...

Тукъ предущамъ вълнение и противопоставка у нѣкои: какъ, нали е часъ по смѣтане? Кжде отиде то? Изгубено време! и пр. и пр. Не е изгубено време. Много повече е придобитото, спечеленото. Смѣтането и другъ пжтъ ще го имаме, но тоя случай не всѣкога.

Мисълта ми е: при удобни случаи, които действителността — училищна или извънучилищна — ще ни даде, трѣбва да заговоримъ съ децата по разнитѣ хигиенични въпроси, правила и повели.

Съ подходяща беседа дохождаме до хубавата поговорка: „Здравъ просякъ е по-щастливъ отъ *боленъ* царъ“, и съ ученицитѣ, разбира се, се самопризоваваме: *да бждемъ здрави!*

По много естественъ пжтъ идва въпросътъ: какъ? по кой начинъ здрави ще бждемъ?

И зареждатъ се — все тъй по естественъ пжтъ — отговоръ следъ отговоръ при леки и интересни теми върху разнитѣ *здравни правила*. Ето нѣкои отъ *много̀то*, които учительтъ може, — а и трѣбва, — да премине съ ученицитѣ си презъ известенъ училищенъ периодъ:

— Рано вечерь лѣгай — рано и бързо сутринь ставай! Дре- хи, шапка, обувки добре изчисти! Вратъ, ржце, лице, уши хубаво измий, жбѣ изчисти, нокти изрѣжи! Седни, бавно и спокойно закуси! Закусишъ ли — не яжъ нищо до обѣдъ! Преди ядене ржце измий, уста изплакни! Бавно дѣвчи, бла- горазположенъ яжъ! Не пий спиртни питиета! — Тѣ зло и отрова сж. Не пуши! — И тютюнътъ е зла отрова. На вода- та често да те мие се дай! Само нея пий! Пази кожата си чиста редовно (седмично) се преобличай — често баня прави! Пази чистота всѣкога, вѣкжде и въ всичко! Не плюй и не храчи по земята! Пази стаята си чиста — провѣтривай! Търси и дишай чистъ въздухъ! Отивай по полето, изъ горитѣ, при морето! Дай на слънцето да те целува! Отвори му врати и прозорци! Не яжъ въ всѣко време! Храни се редовно, но бавно! Никога не прояждай — умѣренъ бжди! Пази стомаха си отъ горещо, лютиво! Не ходи при боленъ! Пази се отъ мръсотата и зарази! Работи, труди се! *Трудътъ е здраве и добро*. Не прекалявай — давай си почивка! Сънътъ е най- добрата отмора — не губи съня си! Спи при отворенъ про- зорецъ! Не се силно нервирай — въ миръ и любовъ да бжде съдцето ти! Не пушай въ душата си завистъ, злостъ и умра- за! — Тѣ кжсатъ нерви, тровятъ здраве. *Бжди благоразпо- ложенъ — обичай хората!*...

И прочее и прочее теми и темички за непринуденъ раз- говоръ и беседи при удобни случаи съ децата въ класъ, на разходка, по улицата, при игра или занятие и т. н. За това и по това калѣпи не сж потрѣбни. Заговорва се по най- есте- ственъ начинъ съ децата, беседва се непринудено, безъ на- ставничество, морализиране и натрапничество. Чрезъ учени- ка и отъ неговия опитъ да извлѣчемъ дадено хигиенично пра- вило. Дето е нужно, учителътъ подсилва, като съобщава нѣкои силни, крещащи факти, случки и данни, за да задълби въ душата на детето дадена *здравна поука*. Пакъ чрезъ уче- ницитѣ учителътъ отдѣля малко време за изглаждане тая хи- гиенна поука въ красива фраза, т. е. да се изрази тя чрезъ хубаво, кратко изречение.

Следъ това извлѣчената здравна поука се записва въ специални *тетрадки — тетчерчета по хигиена*. Тѣ се водятъ отъ ученицитѣ съ особена грижа и при особена чистота, за- щото, — казватъ самитѣ деца, — „това е тетрадка за чистота и здраве“. И наистина, при прегледитѣ на тая тетрада въ класа ми всѣкога съмъ констатиралъ, че тя е водена по осо- бенъ начинъ, въ нея е вложена по-голъма грижа, по-голъма чистота, повече усърдие.

Свършва ли се дотукъ и съ това работата ни? Запаме- тихме — записахме. Дойдохме ли до резултати? — Още не. До тукъ ние все още действахме като обикновени книжни- ци — проповѣдници и наставници. А и най-добритѣ съвети и

проповѣди, ако сж само *думи*, макаръ и пищни и красиви, — сж безъ значение: не оставятъ особени следи въ душата. *Думитѣ, съпроводени съ дѣла, дѣлбавятъ въ душата.* Наученото, запаметеното и записаното трѣбва да се *приложи, одѣлствори*; само тогава то ще станѣ сжщностъ и втора природа у детето. *И домъ, и училище трѣбва да обърнатъ въ дѣло хигиената.*

Образцовъ редъ и чистота въ всичко, всѣкога и всѣкжде. Неотстъпно да се следва и изисква това. Въ класа си учителтъ трѣбва да възложи това на самитѣ деца. Чрезъ изборъ тѣ посочватъ изъ срѣдата си двама *хигиенисти*, помесечно сменяеми, за да взематъ участие въ хигиеничния контролъ и управи повече деца отъ отдѣлението. На тия *хигиенисти* е повѣрена върховната грижа за реда и чистотата въ класа. Тѣ сж и надъ дежурнитѣ. Правятъ *всесутриненъ прегледъ* на ученицитѣ (лице, уши, ржце, дрехи и пр.), а въ всѣко време презъ деня следятъ за общата чистота и редъ въ класа. Водятъ помесеченъ *списъкъ на ученицитѣ*, въ който сами тѣ (хигиениститѣ) отбелязватъ *податно* съ кръстчета резултатитѣ отъ прегледитѣ и контролата: хигиенно-неизправнитѣ, следъ кото получатъ 4 — 5 кръстчета, биватъ сждени отъ класа. Списъцитѣ сж прикачени на лично мѣсто на стената. Това действува изправително. Общата хигиена въ класа, — това зная отъ личенъ опитъ, — се видимо подобрява. Пъкъ и всѣки ученикъ ще създава въ себе си полезни здравни навици.

Това обучение и възпитание къмъ здраве може и трѣбва да се следва и провежда всѣкога и при всички учебни предмети, дето и когато методическата единица позволява това. По предметно учение, естествознание, че и отечествознание, по четене, писане и разказване — всжде, може да се заговорятъ и говори за здравето и голѣмото му значение и превъзходство предъ всичко друго въ свѣта и живота. Това може. Стига самъ *учителтъ да се здравно осъзнае*, — така да се рече, да издигне въ класа си *здравна трибуна* и да въведе *здравна практика*. За съграждането на тая здравна трибуна и здравна практика е потрѣбно въ душата на учителя да залегне една мисль:

Въ училище трѣбва най-много за здравето да се учи и говори. И ще намѣри време, мѣсто, случай; и въ часъ по върорчение ще го намѣри дори.

Това трѣбва да бжде! Учителтъ трѣбва да го стори. Срамно е, да се чака програма, потикъ, окржжни и наредби. Самъ, по свой починъ, да учи, води и възпитава къмъ здраве въ нашето училище. Така учителтъ ще даде много повече на детето и народа си. Защото детето ще се научи да цени здравето и достойнството си, а народътъ ще добива свежи, здрави живителни струи — деца, ще се радва на по-добри, по-дейни, по-достойни граждани.

А програмосъставителя? А уредника на школното дѣло? Не ми е сега за тѣхъ думата. Тѣхния дѣлгъ не ще соча, нито ще имъ доказвамъ, че трѣбва да *растворятъ програма и училище за здравното възпитание*. По-широко да ги растворятъ. Време е. Нека най-сетне добре се застъпи най-важниятъ и най-благодатния учебенъ предметъ, предмета надъ предметитѣ — *здравезнанието, здравепазенето!*

Да отворимъ широко врати и прозорци на родното школо за *всеспасителната хигиена!* ...

Д-ръ Ал. Недѣлковъ, управ.-лѣкаръ
на Държ. детски морски санаториумъ
край гр. Варна.

ВСИЧКИ ДЕЦА НА ЧИСТЪ ВЪЗДУХЪ!

Докато по-рано се считаше училището на чистъ въздухъ като лѣчебно срдѣство за слабитѣ и неджгави деца, днесъ ние искаме да дадемъ възможность на всички деца да използватъ благата на въздуха и слънцето.

Д-ръ Арм. Делилъ

Лошитѣ жилични условия, както въ градоветѣ, тъй не по-малко и въ селата, нехигиеничното облѣкло, недостатъчното и нерационално хранене, липса на здравни познания у населението, оковано въ предрасждѣци, умствената преумора на децата въ училищната възраст, нехигиеннитѣ и недобре поддржани училищни помѣщения и тѣхната задушлива атмосфера, — всичко това, де повече, де по-малко, се отразява зловредно и гибелно върху здравето на младитѣ поколения. Детскиятъ организъмъ се отличава съ своята крѣпкостъ, лека ранимостъ и съ слабо развитие на природнитѣ му защитни сили. Детето е нѣжно растение, което има нужда отъ повече грижи, както за тѣлесното, тъй и за душевното си развитие. По думитѣ на французския историкъ-мислител Мишлѣ, „човѣшкото цвѣте — детето отъ всички други цвѣтя има най-голямъ нужда отъ въздухъ и слънце“!

Слабитѣ, тѣлесно недоразвити и малокрѣвни деца сж предразположени къмъ всевъзможни заболявания и на първо мѣсто отъ туберкулоза. Туберкулозната зараза прониква въ човѣшкото тѣло именно въ детската възраст. Първиятъ актъ на туберкулозната трагедия се изиграва въ тая възраст, а епидемиолога — най-често въ зрѣлата възраст. Децата, особено презъ време на училищнитѣ години, ставатъ най-често плячка на туберкулозната зараза.

За своето правилно развитие и разцвѣтъ децата иматъ нужда отъ подходяща храна, отъ изобилень чистъ въздухъ и

животворна слънчева свѣтлина.

Храната на детето трѣбва да бѣде въ достатъчно количество и да бѣде богата съ бѣлтъчини и мазнини, но не и съ въглехидрати. Месо трѣбва да се дава въ умерено количество. Вегетарианско-плодовиятъ режимъ, съдържащъ много витамини, и млѣчнитѣ храни сж за предпочитане. Никакви спиртни пития, никакви възбудителни и опойни срѣдства (тютюнъ).

Още отъ най-ранната детска възраст трѣбва да се посадятъ у децата здрави хигиенни навици и да се положатъ разумни грижи за тѣхното тѣлесно и умствено развитие. Чистота на тѣлото, на устата, на облѣклото, на жилището. Почесто измиване на лицето, ржцетѣ, поне веднажъ въ седмицата измиване на тѣлото и преобличане въ чисти дрехи. Закаляване на тѣлото чрезъ ежедневни студени разтривки или душеве. Физичнитѣ упражнения и особено дихателната гимнастика спомагатъ за развоя на костната и мускулна система, за разширението на бѣлитѣ дробове и тѣхното редовно провѣтриване, а сжщо и за засилване на сърдечната мисца. Добре развититѣ бѣли дробове и гржденъ кошъ съставятъ преграда срещу посѣвяването на туберкулозната зараза. Закръпването на тѣлото спомага за правилното развитие и функциониране на мозъка и нервната система. Въ здраво тѣло — здравъ духъ.

Жилището трѣбва да бѣде чисто, просторно, свѣтло, добре и често провѣтривано. Мрачнитѣ и мръсни жилища сж огнища на зарази и болести. „Дето не прониква слънце — тамъ често дохожда лѣкаръ“, казва една италианска пословица. Възрастни и деца не трѣбва да спятъ въ една и сжща стая, и още по малко на едно и сжщо легло. *И денемъ и нощемъ, и зиме и лѣте прозорцитѣ трѣбва да бждатъ винаги отворени; трѣбва всички да се приучатъ да спятъ и работятъ при отворени прозорци, въ атмосфера на чистъ и освѣжителенъ въздухъ.* Нека не се забравя, че човѣкъ не се храни само съ хлѣбъ и храна, а и съ въздухъ. Кожното и бѣлодробно дишане е дори по-важно отъ храната. Безъ кислородъ човѣкъ се задушавя.

Най-голѣми грижи трѣбва да се полагатъ за децата презъ време на училищната възраст. Презъ тоя периодъ, вследствие на бързия и усиленъ растежъ на тѣлото и на прекомѣрнитѣ умствени занятия, организмътъ има особено голѣма нужда отъ храна, чистъ въздухъ и слънчева свѣтлина. При липса или недостигъ на едното или другото организмътъ бързо отпада и остава въ своето развитие. Въ тая възраст децата най-много боледуватъ, предимно отъ остри и хронични заразни болести. Въ края на учебната година всички деца биватъ повече или по малко изморени, тѣлесно и умствено изтощени. Лѣтната ваканция е предназначена да даде тѣлес-

на и душевна почивка на учениците и да спомогне за възстановяване на изхабените сили. Престъпление спрямо бъдещето на нацията е да се отнема тая почивка на децата и да се запълва съ всевъзможни занятия за подготовка на изпити, поправителни, възпитателни и др. т. Ученикът, подложен на подобни изпити, започва новата учебна година съ подровено здраве, съ уморен мозък, съ разклатена поради душевните възбуждения нервна система. А това не може да не се отрази на неговото телесно здраве и на успеха на неговите бъдещи занятия. Сегашната изпитна система не дава никога правилна преценка за знанията на учещите се; тя сама руши здравето и осакатява нервната система на младото поколение. Не се чудете, ако последното дава толкова много нервни и душевно осакатени личности, толкова много престъпници и самоубийци. Съвременната образователна система въ средните учебни заведения предявява прекомерни изисквания и безцелно претоварва мозъка на младежите съ сухи и непотребни знания, които извтриват още на следния ден след напускане на училищната скамейка. Повече от тия знания нямат ни практическа стойност, ни приложение въ живота, нито имат връзка съ последващите занятия въ висшите учебни заведения. Претрупаността на учебните програми въ средните учебни заведения е обърнала вече внимание на педагози и общественици въ всички страни. Крехкият мозък на юношите не е въ състояние да побере и смъли всичката тая съвременна наука. И последиците от това сж най-печални: най-добросъвестните деца и юноши стават жертва на тая наука, на своето честолюбие и добросъвестност. Всичките загиват най-често от туберкулоза!

През лятната ваканция всички деца и ученици трябва да попълнят изхабените си телесни и душевни сили, да закрепят разклатеното си здраве под мощното влияние на чистия въздух и благодатното слънце. Цълата наша страна, всички живописни кътове въ полето, въ Балкана и по Черноморското ни крайбрежие трябва да се усъят съ многочислени лътовища за деца, юноши и възрастни. Тамъ, въ лоното на природата, под животворните лъчи на слънцето ще се възроди и закали младото потомство за борба съ бурите въ живота.

Училищата сж предназначени да служат не за разрушаване и осакатяване здравето на младите подрастващи поколения, а за закаляване и за тяхното здравно и умствено възпитание. Училищата трябва да бъдат образци на хигиена и чистота. Учебните занятия трябва да стават и лъте и зиме при отворени прозорци и вентилатори. Самите учебни стаи да сж просторни, съ достатъчно въздух и изложени на слънце. Северните стаи да се избъгват. При училищата да се уредят душеве и басейни за ежедневното къпане на де-

цата. Всѣко училище да има трапезария за безплатна храна и закуски за беднитѣ ученици. Издрѣжката на трапезарията да става отъ училищнитѣ настоятелстве и отъ състоятелнитѣ ученици. Трѣбва да се култивира у децата чувство на солидарностъ и другарска взаимопомощъ.

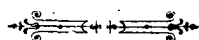
При училищата трѣбва да се създаватъ стопанства, паркове, градини — цвѣтни, овощни и зеленчукови, обработвани отъ самитѣ ученици. Училищнитѣ дворища трѣбва да се разработятъ и украсятъ. *Щомъ времето позволява — пролѣтъ, лѣте и есень — учебнитѣ занятия да ставатъ на открито или подъ специално построени сѣнници, обхрнати на югъ и западъ, снабдени съ джамлъци и дори съ отопление.* Въ околноститѣ на всѣки градъ или заселище могатъ да се намѣрятъ подходящи мѣстности, запазени отъ вѣтрове, мъгла и влага, дето да се извеждатъ ученицитѣ за подвижни и открити класови занятия. Такива мѣста могатъ да бждатъ близката горичка, полянки въ крайнитѣ на заселището, брѣга на рѣката или морето, — съ една дума, всички живописни и запазени мѣстности. За да могатъ да се извършватъ по удобно всички класови занятия, включително и писменитѣ, Д-ръ Ролле е предложилъ специални сглобяеми индивидуални чинчета, които се носятъ отъ ученицитѣ на грѣбъ, като ранецъ. Така въоръжени съ своитѣ чинчета и снабдени съ необходимата дневна храна, ученицитѣ сутринъ съ пѣсни се отправятъ подъ командата на своя учителъ на отреденото мѣсто за занятия. Занятията ставатъ на открито, на слънце или на слаба сѣнка, днесъ на едно мѣсто, утре на друго. Учебниятъ часъ не бива да надминава 30 м., а за цѣлия день умственитѣ занятия да не сж повече отъ 2—3 часа. Занятията се прекъсватъ съ почивки, отредени за физични упражнения, за игри, пѣсни и слънчеви озарявания. Обучението трѣбва да бжде придимно нагледно. Децата трѣбва да се приучатъ да виждатъ и изучаватъ природата и да изследватъ всичко, което ги окръжава, съ собственитѣ си сѣтива. Тогава тѣ ще обикнатъ и природата, и нейния Творецъ, и своето отечество.

Ученицитѣ се обличатъ въ подходящо облѣкло, а лѣте момчетата — въ гащички, момичета — въ комбинизони, които не пречатъ на слъчевитѣ озарявания. Всѣкидневно децата получаватъ душъ, рѣчна или морска баня. Плаването развива извънредно много мускулатурата у децата. Следъ превършване на дневнитѣ занятия, безъ да чувствуватъ никаква умора, съ здравъ, бодръ и веселъ изгледъ, въ стройни редове и съ пѣсни децата се завръщатъ по домоветѣ си.

За деца съ деликатно тѣлосложение, за предразположени или заразени вече отъ туберкулоза, ала безъ проявени вънкашни признаци, се откриватъ специални *горски училища, училища на слънце и откритъ въздухъ.* Тѣзи училища се откриватъ или въ подходящи климатични мѣстности, или въ

близкитѣ околности на голѣмитѣ градове. Тѣ сж снабдени съ всички необходими приспособления за открити класови занятия. Децата прекарватъ тукъ непрекъснато при специаленъ санаториаленъ режимъ подъ надзора на лѣкари и педагози, споредъ нуждата, отъ 3 до 6 и повече месеца до пълно възстановяване на здравето имъ. По-нататъшното си образование тѣ продължаватъ въ обикновенитѣ училища.

Съ тоя родъ училища на слънце и чистъ въздухъ, съ подвижнитѣ класови занятия на открито, съ подобряване хигиеничнитѣ условия въ нашитѣ учебни заведения, съ лѣтнитѣ детски и ученишки колонии и, най-напоконъ, следъ като се реформира съвременната образователна система, ще се създадатъ нормални условия за тѣлесното и душевно развитие на подрастващитѣ поколения. Младото потомство трѣбва да се приближи и сроди съ природата, да се научи да цени и използва нейнитѣ блага, богатата на слънцето—първоизточника на всичко живо въ вселената. Само така ще се създадатъ здрави поколения, силни нации, щастливо човѣчество.

Ив. Петковъ—с. Вълчедрѣмъ (Ломско).

ПРОГИМНАЗИЯТА КАТО ВЪЗПИТАТЕЛЕНЪ ДОМЪ.

Напоследъкъ очитѣ на хората сж обърнати къмъ най-важния възпитателенъ деятель—училището. На него се възлагатъ голѣми надежди: видни мислители твърдятъ, че то може да изиграе голѣма роль въ нравственото усъвършенстване на човѣшката личностъ и въ общественото преобразуване.

Днесъ нещастията на човѣчеството идатъ не малко отъ това, че то, умствено напреднало, е изостанало назадъ въ нравствено отношение. За това, между другото, е виновно и училището: то слабо се грижи да поддържа хармония въ развитието на душевнитѣ способности.

Нашето народно основно училище пати отъ този недостатъкъ. То не устроено така, че да може да подготви хармонично развити личности. Единъ прегледъ на програмата за основнитѣ училища ще ни убеди въ това. Учебниятъ материалъ е претрупанъ и съ него се цели повече, ако не изключително, да се развиватъ умственитѣ способности на ученицитѣ. Създаването на нравственъ характеръ, развитието на сърдцето и изобщо възпитанието е повече случайна работа. Училищната дисциплина, нравоучителното обучение, учителовиятъ примѣръ—ето главнитѣ срѣдства, съ които си служимъ

за това. Дисциплината днесъ въ повечето училища се поддържа съ страхъ отъ наказания. Мисли се, изобщо, че българското дете не е като европейското. Мнозина казватъ: „Учехме ние едно време и имахме страхъ отъ учителитъ, ама пръчка играеше“. И кжде по-малко, кжде повече на това схващане още се дава цена. По този начинъ се създава принудителна дисциплина, съ която не се създаватъ нито добри навици, нито добродетели. Чрезъ нравоучителното обучение — повече книжно, безсистемно и отчуждено отъ живота — създаденитъ нравствени поучения въ връзка съ уроцитъ по подходящитъ учебни предмети, лесно изчезватъ изъ паметъта на ученицитъ. Етичинитъ правила се учатъ най-добре *чрезъ действуване*. Безъ упражнение — нѣма навици. Учителювиятъ примѣръ днесъ сжщо нѣма голѣмо значение при възпитанието. И то — не че примѣрътъ не е харно срѣдство за въздействие. Не! Той струва повече отъ хиляди поучения, ала колко малко учителството си служи съ него! Поменатитъ срѣдства за възпитателно въздействие още повече намаляватъ цената си въ горния курсъ на основното училище - прогимназията. Това се дължи на нѣколко причини. Въ прогимназията се преподава по предметната система. Наблюденията, които съмъ правилъ въ връзка съ тоя начинъ на обучение, ми даватъ основание да го смѣтамъ за важна пречка, особено при възпитателната работа. Тази последната, обикновено, се възлага на класнитъ наставници. Класниятъ наставникъ преподава въ класа си толкова, колкото и другитъ учители. Неговата длъжностъ е повече администраторска — води дневника и главната книга на класа, пише бележницитъ и пр. На насъ, прогимназиалнитъ учители, малко време ни остава за възпитателно въздействие. Наистина, самото обучение помага на възпитанието въ широкъ смисълъ на думата. „Азъ признавамъ, казва Йоханъ Хербартъ, че нѣмамъ понятие за възпитание безъ обучение, както не признавамъ обратното: и обучение, което не възпитава.“ Това е вѣрно, ала други ще сж резултатитъ, когато къмъ него се прибави и съзнателно, планомерно и обмислено възпитателно въздействие. И то, разбира се, трѣбва да почива на предварителни проучвания и опознаване индивидуалнитъ особености на ученицитъ. Това, обаче, не е възможно у насъ: претрупаниятъ учебенъ материалъ, многото ученици отъ различнитъ класове, прекарването дневно 1—2 ч. въ единъ класъ — ето, кое не ни позволява да се запознаемъ съ детската индивидуалностъ. Въ таквъ случай, намѣсата ни при възпитателната работа е случайна: лошитъ наклонности и навици бързо, незабелязано за насъ, хващатъ корени, растатъ и задушаватъ добродетелитъ, подобно на буренитъ, задушващи хубавитъ цвѣта въ градината, ако тя нѣма грижливъ градинарь.

Препълненитъ и претрупани съ ученици паралелки сж

друга важна пречка за възпитанието. Въ прогимназията, поради нѣкои особени психологични причини, многолюдността на паралелките влияе твърде зле въ това отношение. Юношеската възраст, както е известно, съвпада съ началото на половото зазрѣване: учениците проявяватъ особенъ душевенъ животъ и често странни постѣпки. Внимателниятъ наблюдателъ може да забележи тия прояви: въ училищната действителностъ тѣ на всѣка крачка се срѣщатъ. Картината на единъ препълненъ класъ съ ученици отъ тази възраст е ясна. Въ всѣки такъвъ класъ има по една група немирници, отъ които и родителите сж вдигнали рѣже. Тая група въ многолюдната паралелка е по-неуловима, действията ѝ сж по смѣли, влиянието ѝ върху останалите ученици е крайно вредно.

Въ прогимназията на много мѣста си е пробила пѣтъ полудневната програма — занятията се водятъ само до обѣдъ. Тѣзи занятия, както е известно, не сж оправдани отъ психопедагогично гледище. Много отъ учениците идватъ сутринъ съ слаба закуска на занятия, а нѣкои и безъ такава. При петъ часови умствени занятия и кѣси междучасия тѣ прекарватъ въ голѣмо умствено напрежение, отъ което неминуемо следва силна преумора и повишена раздражителностъ. Въ такъвъ случай презъ четвъртия и петия часъ не внимаватъ и най-добрите ученици, а немирните проявяватъ най-много своето немирство. Но учениците оставатъ и цѣлъ следъ обѣдъ свободни, и тѣ се скитатъ по улиците, безъ контролъ отъ страна на родители и учители. Отъ друга страна, голѣмата преумора и повишената раздражителностъ на учителите не имъ позволяватъ да проявятъ педагогически тактъ. Тия занятия, вредни въ всѣко отношение — и възпитателно, и учебно — *Учебниятъ комитетъ* въ доклада си за прогимназията (1926-1927 г.) иска да се премахнатъ.

Въ прогимназията е турено начало и на общественото възпитание между учениците чрезъ различни дружества — християнски, въздържателни, Млад. червенъ кръстъ и др. Заченките на дружественъ животъ при прогимназията сж отъ скоро. Съ тия дружества се цели — да се проучватъ учениците на общественостъ и на нѣкои добродетели. Споредъ доклада на Учебния комитетъ за 1926—27 г., въ такива два влизатъ 16% отъ учениците въ прогимназията. Явно е, че малкъ брой ученици водятъ дружественъ животъ. Па и самите тия два не проявяватъ особена дейностъ. Въ нѣкои прогимназии има по едно—две, но тѣ сжществуватъ, колкото да се отбележи, че ги има. Много сж причините за това: ръководители на тия два сж обикновено учители съ максимумъ часове и класно наставничество; заети и съ извънучилищна дейностъ, трудътъ имъ не се зачита поне 2 часа седмично, а сж длѣжни да работятъ повече, ако искатъ двата имъ да прекарватъ по-интензивенъ животъ.

Главниятъ успѣхъ при възпитанието и обучението трѣбва да се очаква въ голѣма степенъ отъ учителя — душата на училището. Споредъ доклада на Учебния комитетъ, учителския персоналъ презъ 1926-927 година въ прогимназитъ се е състоялъ отъ 5724 д. — 2725 м. и 2999 ж. По цензъ този персоналъ се разпредѣля така: 2742 (48%), св ршили учит. институтъ; 2391 (42%) съ срѣдно образование и останалитъ сж съ висше и непълно срѣдно образование. Отъ всички прогимн. учители 58% сж съ практика 1-5 г., когато въ първоначалнитъ училище съ такава практика сж 39%. Този голѣмъ процентъ на младъ и нестабиленъ персоналъ въ прогимназиитъ много пречи на правилното възпитание и обучение. Съ това обстоятелство се обясняватъ много остарѣли нѣща въ практиката на прогимназиялния учител: преподаването върви догматично, тежестта на работата се пренася прекомерно върху предмета отъ специалността, изпитването става повече съ тевтерче и пр. — все останки отъ онова време, когато прогимназията бѣше доленъ курсъ на срѣдното уще.

Най-сетне, заслужава да се посочи и още единъ сжщественъ недостатъкъ на възпитанието въ прогимназията — двойствения характеръ на основното училище. Двата му отдѣла — първоначално училище и прогимназия — работятъ всѣки за себе си и изолирано единъ отъ другъ. Прогимназиалниятъ учител, като не се интересува отъ първоначалното училище, не знае, какво може и какво не може да се постигне съ ученицитъ тамъ въ учебно-възпитателно отношение.

Първоначалниятъ учител сжщо, като не работи въ близкъ допиръ съ прогимназията, не знае, на какво повече съ време да обърне внимание. Първоначалниятъ учител напуска своитъ ученици тъкмо, когато е изучилъ тѣхнитъ наклоности и особени прояви, а прогимн. учителъ приема тия ученици, безъ да ги познава.

Изложенитъ недостатѣцитъ ни говорятъ, че основното училище изобщо трѣбва да се реформира. И нарастналитъ възпитателни и практически нужди налагатъ една такава реформа.

Днесъ за днесъ сжществуватъ нѣколко гледища по този въпросъ. Въ книгата си *„Днешна и утрешна България“* г-нъ Ат. Ярановъ поддържа гледището — да се изостави сегашния седемгодишенъ курсъ на основното училище, а да се приеме шестгодишниятъ. Намалената една година отъ основното училище да се придаде къмъ гимназията, която ще стане съ шестгодишенъ курсъ. За учителския персоналъ препорѣчва — за пето и шесто отдѣления да се подготвятъ учители, свършили гимназия и прекарали едногодишенъ курсъ за педагогична подготовка, а сегашнитъ учителски институти да се реформируватъ.

Прогимназиалниятъ учителски съюзъ иска първоначал-

ното училище да си остане отдѣлно отъ прогимназията. Ако е нужно, курсътъ на първ. училище може да се развие до петгодишенъ, но прогимназията да си остане непокътната. Смѣта се изобщо, че прогимназията трѣбва да бѣде самостоятеленъ училищенъ институтъ — съ свой образователенъ и възпитателенъ идеалъ, съ своя педагогика и пр.*)

Българскиятъ учителски съюзъ стои на гледището за единното училище. Това гледище поддържа: а) детски градини или забавачници за по-добро възпитание на децата отъ 5—7 год. възраст; б) основно училище съ 7-годишенъ курсъ — единно по целъ, характеръ и задължителностъ и в) хомогененъ персоналъ за цѣлото основно у-ще, състоящъ се отъ учители, свършили гимназия и двегодишни учит. институти.

По-смѣло и по-обстойно говорятъ за реформа на основната ни училищна система г-нъ П. Цоневъ и г-нъ Ант. Борлаковъ. Тѣ предлагатъ: а) детско училище (4—6 г.) б) основно училище съ 6 отдѣления (7—12 г.) и в) гимназия съ 6 класа (13—18 г.*). Проф. П. Цоневъ иска задължителността на образованието да обхване и долния курсъ на гимназията, или 9 год. задължително образование. Така реформирано, основното училище трѣбва да има хомогененъ персоналъ.

Правилно възпитание и обучение не може да има безъ зачитане психологичнитѣ особености на детската възраст. Следъ реформиране на училищната система иде въпросътъ за реформиране на програмата. Какъ ще бѣде реформирана тя — това е въпросъ на близко бѣдеще. Тази програма въ всѣки случай ще държи смѣтка за нарастналитѣ възпитателни и практически нужди. При това ще се обърне внимание на задължителното училищно възпитание и на отваряне основни училища за закъснѣли въ развитието си и морално дефективни деца. Това ще улесни много възпитателната и образователната работа въ основното училище за нормалнитѣ деца.

Нашето основно училище, както се вижда, се намира въ навечерието на съществени реформи. Въ какъвъ видъ ще се излѣятъ тия реформи — мжно е да предвидимъ. Гледището, обаче — детско училище, основно училище съ 6 год. курсъ и гимназия съ 6 год. курсъ — изглежда, ще се наложи. Това гледище стои на здрави позиции: то зачита психологичнитѣ особености на детската възраст, държи смѣтка за единия персоналъ и е въ връзка съ нашата обществена действителностъ

* * *

Неджитѣ на прогимназията като възпитателенъ инсти-

*) Интересна е статията: „Мѣстото на прогимназията въ нашата учил. система“ — сп. „Учит мисль“, кн. 6, год. X.

*) Теория и практика на образованието отъ проф. П. Цоневъ. Основи на новата дидактика отъ Ант. Борлаковъ.

74. Прогимназията като възпитателен домъ

тутъ, както се видѣ, сж голѣми. Окончателното имъ премахване може да се очаква, чакъ когато се реформира изцѣло учебно-възпитателна ни система. До това време, обаче, не бива да стоимъ съ скръстени ржце: съобразно изтъкнатитѣ вече недостатъци на прогимназията, намъ се открива широко поле за дейностъ. И ꙗже въ много отношения ще осмислимъ нашата учебно-възпитателна работа, ако се опитаме да направимъ нѣкои нововъведения въ рамкитѣ на днешната учебна система. Така и по-добре ще подготвимъ условията за утрешното реформирано училище.

Една отъ първитѣ промѣни въ това направление трѣбва да бжде — да се създаде връзка между първоначално училище и прогимназия въ селища, дето има тия два вида училища. Въ какво ще се изрази тази връзка? — Ние мислимъ — въ една обичайна конференция въ началото на всѣка учебна година между първоначални и прогимназиални учители. На тази конференция ще се обсъждятъ редъ въпроси относно подготовката, способноститѣ, особенитѣ прояви и поведението на ученицитѣ, минали отъ четвърто отдѣление за първи класъ. Ползата ще е несъмнена: всички недостатъци на двойствената система, при която работимъ, ще се намалятъ. Първоначалнитѣ учители ще свикнатъ да даватъ повече сведения за своитѣ питомци, а не да ги прашатъ въ прогимназията съ едно свидетелство, което нищо не говори за индивидуалността на ученика. Прогимназиалнитѣ учители пъкъ ще си взематъ бележки, за да се ориентиратъ по-добре, въ каква посока да водятъ наблюденията, възпитанието и обучението.

Хубаво е, тия конференции да се предшествуватъ отъ разпредѣление на учебнитѣ предмети и ученицитѣ по паралелки въ прогимназията. Разпредѣлението на учебнитѣ предмети трѣбва да се извърши по такава система, която се доближава най-много до класната. Такава е групната система. При нея въ една паралелка могатъ да водятъ обучението двама учители — единиятъ филологъ, другиятъ математикъ — като си подѣлятъ техническитѣ предмети. Безспорно, ако има специалистъ по техническитѣ предмети, добре ще е, той да ги взема. Класенъ наставникъ на паралелката ще бжде единъ отъ двамата преподаватели — този, който има най-много часове въ нея. А тѣ нѣма да сж по-малко отъ 12—14 часа. Въ такъвъ случай учителъ и ученици повече време ще се намиратъ въ непрекъсната връзка. Учителътъ ще има възможностъ да опознае своитѣ ученици и да употреби необходимитѣ възпитателни мѣрки; ще въведе самоуправление между ученицитѣ и пр. Ползата отъ групната система е голѣма, особено въ възпитателно отношение, и тя не единъ пжтъ е изтъквана*).

*) Теория и практика на образованието — проф. П. Цаневъ. (Предметна или класна система на обучение), стр. 324.

Жално е, че тази система на практика мъчно си пробива път!

При разпредѣлението на паралелките изтъкна се по-рано едно пакостно положение — да се препълватъ съ ученици. Но какъ да се разпредѣлятъ ученицитѣ по паралелки? — Ето другъ въпросъ, на който до сега слабо се обръщаше внимание. Обикновено това разпредѣление става така: въ всѣки класъ се поставятъ отлични, много добри, добри и срѣдни ученици; мирни и немирни. Силнитѣ и мирнитѣ ученици били потрѣбни въ класа; тѣ щѣли да сж въ помощъ на учителя при възпитанието и обучението. Но учителятъ обикновено работи само съ тия ученици, а останалитѣ пасуватъ. Освенъ това, тия последнитѣ — срѣдни и слаби ученици — се обезкуражаватъ и отчайватъ отъ успѣха на силнитѣ. Немирнитѣ ученици пъкъ сж морална зараза за класа. Ето защо, тоя начинъ за разпредѣление на паралелките е пакостенъ за правилата учебно-възпитателна работа. Това разпредѣление може да се извърши най-добре, когато се съобразимъ съ развитието, подготовката и съ индивидуалнитѣ наклонности изобщо на ученицитѣ — единъ важенъ дидактиченъ принципъ. Тогава ученици съ еднакъвъ успѣхъ и поведение ще се групиратъ въ отдѣлни паралелки и ще получимъ много добри, добри и срѣдни паралелки; мирни и немирни паралелки. Въ мирнитѣ и силни паралелки ученицитѣ могатъ да бждатъ по 40—45; въ срѣднитѣ и немирнитѣ въ никой случай не бива да бждатъ повече отъ 25—30 ученика. Възражението, че учителятъ ще се изложи при ревизиитѣ съ слабитѣ ученици, е несериозно. Не резултатитѣ отъ обучението презъ единъ учебенъ часъ, а начинитѣ, похватитѣ и педагогичната култура изобщо показватъ, дали учителятъ работи тъй или инѣкъ!

Следъ разпредѣлението на ученицитѣ по класове иде въпросътъ за седмичната програма — дообѣдни или цѣлодневни да сж занятията. Отъ учебно-възпитателно гледище цѣлодневната програма е за предпочитане. Но дали занятията да бждатъ, както въ първоначалното училище напълно цѣлодневни — 3 часа сутринъ 2 ч. сл. обѣдъ съ свободни следобѣди въ въ срѣда и сжбода? По голѣмата издръжливостъ на децата отъ прогимназиалната възраст, по голѣмия брой на предметитѣ и групната система налагатъ една програма, която, тъй да се каже, държи срѣдно мѣсто между чистата полудневна и цѣлодневна програма. Такава програма ще има 4 ч. сутринъ и 2 ч. сл. об. Следобѣднитѣ часове ще се заематъ отъ технически прѣдмети и отъ такива, които сж свързани повече съ наблюдения и излети. Така се случва нѣкои класове да иматъ 2 — 3 ч. следобѣдни. Практиката показва, че тази програма трѣбва да намѣри приложение навсѣкжде въ прогимназиитѣ.

Самоуправление и дружественъ животъ на ученицитѣ — сж сжщо въпроси, на които трѣбва да обърнемъ внимание.

И самоуправлението и дружественният животъ сж нови явления въ нашето училище. Тѣ се явиха да запълнятъ нѣкои празноти на учебно-възпитателната програма на основното училище. Видни педагози ценятъ твърде много детската самоуправа — тя отдавна е въведена въ много европейски и американски училища. Самоуправлението се основава главно на обстоятелството, че детската природа не търпи насилие: можемъ да привикнемъ децата на много навици и морални постѣпки само, когато ценимъ детската свобода. Самоуправлението на ученицитѣ на практика може да се изрази въ най-различни направления.

Миналата година се опитахъ да туря начало на самоуправление въ единъ класъ, като се възползувахъ отъ силата на довѣрието, което имахъ спрѣмо ученицитѣ. Предупредихъ ги, че на всѣкого ще дамъ особена длѣжностъ, която ще изпълнява. Уредихме си нѣкои служби — по хилиената на стаята, по дисциплината на ученицитѣ, другарски сждъ и пр. Заведохме си и дневникъ, за да отбелязваме седмично — кои ученици, какви длѣжности ще изпълняватъ, заседанията и решенията на другарския сждъ, особенитѣ случки изъ живота на класа и пр. Тая работа ме застави да бжда често между ученицитѣ си, но се убедихъ окончателно, че само тѣй могатъ да се опознаятъ децата, и да се подтикнатъ къмъ дейность. Колко пжти ученицитѣ сами ме подканяха да имъ провѣря работата или да присжтствувамъ на тѣхния сждъ! Отъ голѣмо значение за развитието на обществено възпитание срѣдъ ученицитѣ сж ученическитѣ дружества: гимнастически, благотворителни, мл. червенъ кръстъ и др. „Обучението по отдѣлнитѣ учебни предмети дава предимно знание и развива формално вътрешнитѣ сили на ученика, казва г-нъ проф. Цоневъ. Но дружествата и, респ., опитнитѣ самоуправителни ученишки тѣла сж работилницата за практично приложение на тия сили и, следователно, за създаване на навикъ“*) Въ всѣка прсгимназия на д-вата трѣбва да се поглежда съ нуждната сериозность. Нека дружествата не сж много, но по възможность много ученици да водятъ дружественъ животъ. Ползата ще бжде голѣма.

Възпитанието на ученицитѣ зависи, както е известно, отъ много деятели, затова училището понѣкога е безсилно да укаже решително влияние върху своитѣ възпитаници Семейството и обществото, напримѣръ, сж два отъ важнитѣ деятели, които трѣбва да съгласуватъ възпитателната си дейность съ тая на училището. У насъ тия три деятели сж приплетени като изневидѣлица. Тѣ действуватъ въ възпитателно отношение по най-различни направления. А какво ли би било, ако

*) Теория и практика на образованието — проф. П. Цоневъ (стр. 288).

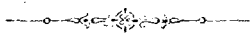
се съгласуватъ действията имъ въ опредѣлено направление? И време е това да стане: повелителни възпитателни нужди го искатъ. Крачка напредъ въ тая посока сж основаванитъ напоследъкъ родителско-учителски дружби при всѣко училище. Тѣ се състоятъ, както е известно, отъ родителитъ, настойниците и учителитъ на ученицитъ при всѣко училище. Тѣхната цель е да сближатъ родители и учители за съвмѣстно действие отъ възпитателенъ характеръ. Родителско-учит. дружби си служатъ съ разни срѣдства — уреждатъ родителско-учителски срещи, подпомагатъ бедни ученици, уреждатъ колонии и пр.*) Въ всѣко по голѣмо селище отъ отдѣлнитъ родителско-учителски дружби се образува общъ родителско-учителски комитетъ за съгласни действия. Тия дружби и комитети сж полезно начинание. И на много мѣста вече ги има. На учителството, обаче, трѣбва да се обърне внимание да положи по-сериозни грижи, за да не се опорочи едно хубаво начало.

И учителскитъ конференции въ началото на учебната година между първоначални и прогимназиални учители, и умѣлото разпредѣление на ученицитъ по паралелки, и самоуправлението и дружествениятъ животъ въ училището, и родителско-учителскитъ дружби и комитети — всичко това добива особена възпитателна цена, когато въ училището работи истински учител-творецъ. Ето защо реформеннитъ стремежи искатъ новъ учителъ — самъ той да е възпитанъ, да притежава ония качества, които ще създава у своитъ питомци, и да има здрава научна и педагогична подготовка. Учителската личностъ трѣбва да бжде нравственъ характеръ: немислимо е, какво и да е етично въздействие, ако проводникътъ му не постѣпва морално. Добродетелитъ се развиватъ чрезъ дѣла, чрезъ преживѣване. Когато ще е въпросъ да се приучатъ ученицитъ на полезни навици, личниятъ примѣръ на учителя въ много случаи ще има последна дума. Учителътъ по-малко трѣбва да приказва, а да твори; повече да се грижи за себе си, преди да се погрижи за другитъ. Това важи и за научната и педагогична подготовка на учителя. „Онѣ, който мисли, че знанията, които е получилъ, като ученикъ въ училището, сж достатъчни за живота, казва Ото Веберъ, той не може, нѣма право да подбужда младежитъ къмъ душевенъ подеъмъ. Подобенъ учителъ дава на младитъ най-добъръ примѣръ за постепенно умиране на душата и за това, какъ се превръща художникътъ въ надничаръ“.

Назрѣлитъ възпитателски и практически нужди налагатъ коренно реформиране на основно-образователната ни система въ единно училище, дето ще работи хомогененъ учителски

*) Вж. „Педагогическа практика“ — год. V, кн. V, стр. 234 и год. VII, кн. 2, стр. 96 (Уставъ на родителско-учит. дружба).

персоналъ. Тѣ налагатъ и новъ идеалъ на учителя. Вънъ отъ това на основното учителство — първоначално и прогимназиално — предстои да влѣе нова живителна струя въ днешното училище и да подготви условията за утрешното реформирано основно училище.

Цв. Петковъ,

Варненски окр. училищенъ инспекторъ.

УНИЩОЖАВАНЕ или ПРЕОБРАЗЯВАНЕ НА ИНСТИТУТА УЧИЛИЩНО НАСТОЯТЕЛСТВО

I.

Животътъ е постоянна преценка на ценноститѣ. Обаче, отъ войната насамъ ние преживяваме епоха на усиленъ, необикновена преценка на много ценности. Институти, които до вчера сж се ползвали съ общо признание, днесъ сж загубили почти цѣлата си стойностъ въ очигъ на обществото, и неволно изниква въпросътъ, да сжществуватъ ли или не и занаяпредъ и, ако сжществуватъ, подъ каква форма и при какво съдържание. Тази криза засѣга, напр., общината, като институтъ, постояннитѣ комисии, училищното настоятелство, до известна степенъ засѣга и самото училище. Дори институтътъ Народно събрание и народенъ представителъ не е пощаденъ, и мнозина се питатъ, може ли понататѣкъ така да се продължава. А за институти, като постояннитѣ комисии, не сжществуватъ дори две мнения — приема се отъ всички, че този институтъ не само не е полезенъ, но е напълно вреденъ. На него се гледа отъ широкитѣ народни маси като на приютъ за хора, които сж негодни за творческа работа, но които се нуждаятъ отъ охолно сжществуване. Право ли е това и тъй ли трѣбва да бжде, какви причини сж довели съ необходимостъ до подобно заключение, е въпросъ, който не подлежи тукъ на разглеждане.

Но почти до сжщото заключение се е дошло и по отнoшениe на института училищ. настоятелство. Учители, главни учители и директори, инспектори и общество недвусмислено подчертаватъ, че този институтъ е вече вреденъ съ своя сегашенъ съставъ и правата, които има, права неограничени отъ нищо, ксито, поради това, водятъ до юридическа и морална анархия и деморализация. Доста е човѣкъ да се вслушу въ всѣкидневнитѣ разговори на учителитѣ, да прочете рапортитѣ на главнитѣ учители и директоритѣ, на пом. ин-

спектори и окр. училищни инспектори, за да почувствува, че въпросът за настоятелството отдавна се наложилъ на вниманието. А влѣзе ли се въ съприкосновение съ училищната действителностъ, всѣки може направо да се ужаси, че злото така дълго се е търпѣло и че не се взематъ мѣрки за отстранението му.

Защо се е обезценилъ института учил. настоятелство? На кжсо, причинитѣ се свеждатъ до следното:

1. Въ $\frac{9}{10}$ отъ случаитѣ учил. настоятелство е съставено отъ невежи хора съ нисъкъ моралъ, като културни лица. Но тѣзи зле подобрани учил. настоятелства сж повикани да се грижатъ за учителитѣ — хора най-малко съ срдно образование, а въ известни случаи съ полувисше и висше, съ несравнено по-голѣмъ моралъ и съзнание за това, че тѣ сж носителитѣ и творцитѣ на родната култура. Това, естествено, не може да не породи недоволства и да се изложи института учил. настоятелство. Правило е, онзи, който ще се грижи за нѣкого, трѣбва да го превъзхожда духовно. Иначе опекунътъ става за смѣхъ, или грижитѣ му се израждатъ въ тирания. Тѣкмо това имаме при учил. настоятелство. Неспособно да се грижи за училищата, то е станало за смѣхъ и неговиятъ надзоръ се е изродилъ въ обикновена тирания, която само подравя спокойствието и охотата за работа въ учителството.

2. Настоятелствата иматъ неограничени права относно назначението, съкращението и дори уволнението на учителитѣ (чл. 61 отъ З. Н. Просвѣщение, §§ 237 и 252 отъ Правилника за учил. настоятелства)

Тѣзи права, при пълната неподготвеностъ на настоятелството и неговия нисъкъ моралъ, се изродиха въ безогледно покровителствуване на най-неподготвенитѣ научно и педагогически и най-ненадежднитѣ морално. Принадлежността къмъ партията на настоятелството или неговото мнозинство, роднинскитѣ връзки на кандидата съ сжщото, познанството или приятелството; личнитѣ интереси на настоятелството — ето до какво сведе то своя критерий, когато избира учителитѣ за назначение, съкращение или уволнение.

Това внесе не само разочарование въ срдата на учителството, но го и озлоби и унижи — залегна убеждението, че работоспособността и добросъвѣстността нѣматъ никакво значение, когато предстои да се заеме едно или друго учителско мѣсто. И наистина, като длъжностно лице, което вече отъ години работи непосредствено съ настоятелства, трѣбва да кажа, че тѣ пълнятъ училищата съ пълната умствена и нравствена посрѣдственостъ, която десетилѣтия ще спѣва и трови живота на училището. Почти всички, които не желаятъ да се прегвѣватъ или да угаждитѣ, не получаватъ мѣста.

3. Но има нѣщо по-страшно — настоятелствата, съставени отъ хора, които сж напълно чужди на елементарна об-

иществена етика, въ много случаи почнаха парично и морално да търгуватъ съ учителскитѣ мѣста: даватъ мѣсто на онзи, който наддаде. Това е вече обществена „тайна“, която се повтаря всѣкидневно по всички обществени мѣста, дето се за-сѣга училището. Онзи, който би искалъ да проучи до кжде се е отишло въ тази насока и на какви унижения се излага учителството, може да събере богатъ материалъ стига, само день-два да пропжтува презъ единъ учебенъ кръгъ.

4. Училищното настоятелство поглъща доста суми за заплатата и др. такива, а това намалява и безъ това малкитѣ срѣдства на училищната каса.

5. Прибави ли се къмъ всичко изложено и негодността на настоятелство да води стопанската страна отъ живота на училището, безъ съдействието на учителитѣ — картината се завършва. Дори и тукъ, особено по отношение на училищнитѣ имоти, настоятелството проявява своята голѣма негодност.

Всичко това прави училищното настоятелство въ сегашния му съставъ и при сегашнитѣ му неограничени права юридическа и морална отживялица, противобразователна сила и една обществена язва Въ съзнанието на обществото и учителството то е вече мъртво. Затова не е случайностъ, че се поставя въпроса за неговото унищожаване чрезъ Законопроекта за общинитѣ.

Явява се, обаче, въпросъ, трѣбва ли да сжествува и за напредъ институтътъ училищно настоятелство, или да бжде унищоженъ. За онѣзи, които сж далече отъ живота на училището, този въпросъ може да се разреши леко, като се изхожда само отъ чисто финансови съображения — да се икономисатъ нѣколко десетки милиони отъ възнагаждения на училищнитѣ насвойтелства. За онѣзи, обаче, които непосредствено живѣятъ съ живота на училището, този въпросъ е отъ сждбоносно значение, и той не може да се решава единствено възъ основа на аритметическитѣ пресмѣтания.

II

Преди всичко, кой повдигна и наложи въ Законопроекта за общинитѣ да се предвиди унищожението на института учил. настоятелство? Изслушани ли бѣха по въпроса представители на учителството, на главнитѣ учители и директоритѣ, на контролната власть, на обществото, което праща децата си въ училището? Известно е, че кметоветѣ и хора близки до тѣхъ бѣха ония, които поискаха да се унищожи институтътъ учил. настоятелство, безъ да се вземе мнението абсолютно на никого отъ ведомството на просвѣтата — единичното ведомство, което има юридическото и морално право да повдига тѣзи въпроси и да си казва по тѣхъ последната дума. Това при-бързано решение на въпроса отъ хора, които по подготовка сж още по-чужди на училището, отколкото е днешното учи-

лично настоятелство, е забележително и е едно указание, какъ ще се разглеждатъ и решаватъ утре училищнитъ въпроси отъ общинаритъ. Ако тѣ днесъ не търсятъ мнението на просвѣтнитъ органи, когато решаватъ единъ важенъ въпросъ отъ областта на просвѣтата, утре, когато ще придобиятъ истинска властъ въ живота на училищата, пренебрежението имъ къмъ мнението на просвѣтнитъ работници ще бжде пълно. Толкозъ повече, че мотивитъ да се иска унищожението на настоятелството се свеждатъ, преди всичко, до желанието на общинитъ да обсебятъ училищнитъ имоти и доходитъ отъ тѣхъ. Днесъ общинитъ сж зле, и тѣ смѣтатъ, че чрезъ училищнитъ каси ще могатъ да си помогнатъ. Въ действителностъ, ще могатъ ли доходитъ отъ училищнитъ имоти да подобрятъ материалното положение на общинитъ? Единъ малкъ примѣръ. Врачанскиятъ окръгъ, който има най-много училищни имоти, добива годишно 27,000,000 отъ тѣхъ. Този окръгъ има 240 села, следователно на село се падатъ по 112,500 лева. Ето др. примѣръ—Варненския окръгъ. Той има 11,667,728 лв. доходъ отъ училищни имоти при 184 селища, или на село се падатъ по 63,411 лв. Посоченото за тѣзи два окръга важи за цѣлата страна. Общо отъ училищни имоти въ България се добиватъ 168,802,677 лв. („Уч. дѣло“, брой 2 и 3, 13 VI 1929 г.) Като се има предъ видъ, че въ страната има 5,913 селища („Уч. прегледъ“, стр. 93, к. з. 1928 г.), ясно е, че на селище се падатъ 28,818 лв.

Но ако на едно село се падатъ такива малки суми отъ доходитъ на училищнитъ имоти, излишно е да се доказва, че съ тѣхъ ще може да се подобри материалното положение на общината. Дори, ако въ нѣкое бедно село би се подобрило положението на общината, това не може да става за смѣтка на училището. Днесъ българското училище нѣма напълно нито удобни помѣщения, нито необходимата покъщнина, а за съответнитъ помагала и библиотеки, образователни градини и грижи за бедни и даровити деца, както и за редъ др. образователни условия, най-често остава още само да се мечтае. По хигиена и образователно-възпитателно въздействие, главно, поради липса на срѣдства, нашето училище е едвасносно. За него не само не се грижи лѣкарьтъ и заболѣкарьтъ, но то е лишено и отъ онази възпитателна обстановка, безъ която възпитанието на младитъ е проблематично. Едва напоследъкъ, следъ като се сдоби съ доста училищни имоти, се почна строежъ на сгради и снабдяване съ покъщнина, почна се грижа за хигиената и възпитателната обстановка, замисли се за нуждата отъ лѣкарь. А каква е необходимостта отъ всичко това, може да се види отъ следнитъ сведения за здравното състояние на нашитъ ученици, взети отъ г. Варненския окръгъ лѣкарь:

Отъ 8428 прегледани ученици, болни отъ разни болести

сж: очни 201 — 1.1%; ушни 244 — 14%; носни 89 — 0.5%;
гърлени 1647 — 9.5%; жбви 4713 — 27.3%; увеличение лимфатичнитѣ жлѣзи 1038 — 7.01%; бѣлитѣ дробове 174 — 1% и др. 322 — 1.8%), или всичко 48.61%. (Процентитѣ сѣмъ изчислямъ самъ, а абсолютнитѣ числа сж на г. Варненския окр. лѣкаръ). Не по-добре сж нашитѣ училища и по отношение хигиената на ученицитѣ. Ето сведения, заети пакъ отъ сжщия лѣкаръ.

Отъ прегледанитѣ 17,467 деца, оказали сж се:

- 1) съ нечисти ризи 2,345 — 22.4%;
- 2) миятъ си краката всѣки день 885 — 24%;
- 3) миятъ си главата въ сжбота 2787 — 26.6%;
- 4) спятъ съблѣчени 7620 — 72.8%;
- 5) иматъ носни кърпи 5,728 — 56.6%;
- 6) иматъ паразити 2916 — 16.4% отъ 17,694 прегледани.

А ето какво е и храната на нашитѣ ученици, все споредъ сведенията на сжщия лѣкаръ. Отъ децата, за които сж събрани сведения, закусвали сж хлѣбъ и грозде, сирене, чай, млѣко, масло, петмезъ и готвено — 55.9%. Само сж хлѣбъ сж закусвали 30%, хлѣбъ и пиперъ — 9.4% и хлѣбъ и вино 4%, или недостатъчно сж закусвали 43.4%.

Следов., намъ се налага да се погрижимъ основно за здравето, хигиената и храната на нашитѣ ученици. Но това ще рече да се създадатъ, както хигиенични помѣщения, така да има и грижа на лѣкаря и жболѣкаря за ученицитѣ, както и грижа за омивальници, бани, за трапезарии и облѣкло на младитѣ и пр. Безъ тѣзи грижи, училището трудно може да постигне целитѣ си въ свръзка съ образованието и възпитанието. Отъ де ще се взематъ срѣдства за посрѣщането на тѣзи въпиющи нужди на ученицитѣ, отъ чието правилно решение зависи бждещето на страната? Срѣдствата идватъ само отъ доходитѣ на училищнитѣ имоти. Ето защо, да се отнематъ тѣ и се дадатъ на общинитѣ — това е все едно, да се подровятъ основитѣ на нашето учебно дѣло, а отъ тамъ и на културата на страната. Има единъ безспоренъ фактъ, който не може да се отмине безъ внимание, когато ще се решава, да се унищожатъ ли института учил. настоятелство, като учил. имоти се предадатъ въ чуждо владение.

Той е следниятъ: Въ селища и крайща, дето нѣма доходни училищни имоти и училището е предоставено изключително на грижата на общината, мжно може да се говори за училища: сградитѣ сж отрицание на всѣка хигиена, липсватъ най-необходимитѣ помагала, а да се постави учебното дѣло на височината, посочена отъ интереситѣ на народъ, държава и съвременни педагогически идеи, е неумѣстно да се говори. Училището води жалко сжществуване.

Обратно е въ селища и краища, дето има доходни училищни имоти.

Тамъ има хигиенична сграда, помагала, ценни образователно-възпитателни начинания и осъществявания, трапезарии, омивалници, бани, ученически библиотеки, читални и др. т. Ето защо, ако има щастлива идея на Министерството на нар. просвѣщение, която е дала и тепърва има да даде отлични плодове, то е преди всичко идеята и упоритото искане да създадатъ и организиратъ доходни училищни имоти. *Денѣтъ, въ който тѣзи имоти ще се обсебятъ отъ други институти, макаръ и подъ благовидния предлогъ да се икономисатъ срѣдства за училища, ще бжде начало за упадъка на народното училище.*

Но, може би, ще се каже, че доходитѣ отъ училищнитѣ имоти не ще се смѣсватъ съ общинскитѣ суми. На теория това не може да се прокара. Нашата практика говори недвусмислено само едно — общинската каса, поради лични интереси на служителитѣ въ общината и тѣхното непознаване нуждитѣ на училището, винаги поглъща училищната. Нѣщо повече. Волно или неволно, общината почва да живѣе за смѣтка на училището. Ето защо, икономически нашето училище трѣбва да остане независимо отъ общината.

Унищожаването на института учил. настоятелство и прехвърляне задачитѣ му върху общинския съветъ засѣга и моралния животъ на училището. Назначения, съкращения и уволнения, ще рече, да се вършатъ отъ общ. съветъ. Учил. настоятелство се провали въ свръзка съ учителския персоналъ, поради низкото си културно и морално равнище. Може ли да се справи общината съ тѣзи задачи? Единъ институтъ, като общината, който има да се справя съ толкозъ много задачи, съставенъ отъ сжщитѣ лица, като настоятелствата, чуждъ по подготовка и непосредствени връзки на училището, ще гледа на него като на нѣщо маловажно и десетостепенно. Учил. настоятелство има поне това предимство — то е повикано да се занимава специално и единствено съ училището и понѣкога, макаръ и бавно, но надеждно, влиза въ ролята си, влага старание и все пакъ се постига доста отъ желаното и необходимото.

Общината морално никога нѣма да дойде до това положение.

Нѣщо повече. Като голѣма частъ отъ нашия общественъ животъ отъ десетилѣтня насамъ, общината отдавна е жертва на разни партизански домогвания и състезания. Това я разтройва и убива. Това ще се отрази само гибелно и върху училището. Ето защо, ако до сега назначенията, съкращенията и др. такива на учителитѣ ставаха неправилно, въ вреда на учебно дѣло, народъ и държава, общината ще стане единъ истински рушителъ въ живота на училището. Тя ще го до

разтрои въ това отношение за винаги и ще убие напълно вратата въ учителство, контролна власт и общество, че нашето учебно дѣло нѣкога може да се уреди. *Днесъ фактически не сж контролнитѣ власти, които иматъ въ ржцетѣ си просвѣтната политика на страната, въ свръзка съ основното ни училище.*

Ржководятъ я онѣзи, които назначаватъ учителитѣ, а това сж културно и морално неподготвенитѣ училищни настоятели. Прехвърли ли се правото за назначение, съкращение и др. на общ. съветъ, това ще рече контролната власт да загуби напълно всѣкакво значение при подреждането на учителския персоналъ: общ. съветъ ще иска да се наложи съ много по-голѣмо остървение, отколкото настоятелството. Последното все пакъ знае, че морално и юридически поне до известна степенъ зависи отъ контролната власт и е принудено да се вслуша въ исканията ѝ. При общинския съветъ и това условие ще изчезне. Следов., личнитѣ интереси, тѣзи на една или друга политическа група ще бждатъ решаващи условия при назначението, съкращенето и др. на учителитѣ. По-голѣмо зло не би могло да се измисли и създаде на училището — моралътъ на учителитѣ, покрусенъ отъ настоятелството, изведнажъ ще падне още по-низко. Тежко тогава на онази контролна власт, която ще трѣбва да работи съ учителство, което е разтроено морално и подбрано безъ огледъ на интереситѣ на учебното дѣло. Тежко на младитѣ поколѣния, които ще добиватъ образование и възпитание отъ хора съ пречупени криле. И безъ това нашето учителство не е заразено отъ онова нравствено въодушевление, което работата му налага. То води едва сносно материално съществуване и е принудено да се откаже отъ всѣка култура, само и само да запази насжция. Да го подчинимъ на общината, то ще рече, да убиемъ и онова малко увлѣчение, съ което днесъ работи.

Дори, ако съставътъ на общ. съветъ се подобри и издигне културао и морално, училището не бива да му се подчинява икономически и морално.

Нека най-напредъ видимъ дейността на обновения общ. съветъ, пъкъ тогазъ да му опредѣляме нови области за дейность и управление. Иначе ние ще се люшкаме отъ една крайность къмъ друга, която крие само неизвѣстности и опасности.

III

Ако общинскиятъ съветъ не бива да придобива и икономическа, юридическа и морална власт надъ училището, а учил. настоятелство се е изложило до крайность, кжде ще се намѣри изходъ отъ положението? Очевидно изходътъ не е въ унищожаването на учил. настоятелство и сливането му съ другъ институтъ. Налага се да се влѣе ново съдържание въ тоя инсти-

тутъ. Неговото унищожаване ще бжде само излишно и опасно доказателство, че ние дълго време не искаме да разберемъ промѣнитѣ, които животътъ налага въ единъ или другъ институтъ, а после внезапно ставаме жертва на стремежа за радикални преобразования, които ни водятъ до невъзможности и крайности. Следъ войната тази наша склоностъ особено много се прояви.

За да се влѣе ново съдържание въ института учил. настоятелство, нужно е да се простимъ до известна степенъ поне съ нашия прекаленъ и криворазбиранъ демократизъмъ, който ни доведе до юридическата и морална безпжтица при институти, като този на учил. настоятелство. А това ще рече — че, като остане да съществува учил. настоятелство, то трѣбва да бжде ограничено въ своитѣ права, за да не може да става проводникъ на отрицателното въ нашия общественъ животъ. Това ще рече още, между другото, като му се запази правото да назначава учителитѣ, да ги съкращава и уволнява, да му се посочи въ законитѣ и правилницитѣ, че то при назначенията, напр., отъ всички кандидати трѣбва да се спре върху онѣзи, които иматъ най-голямъ успѣхъ, най-добра атестация и най-малко наказания. Сжщото се налага при съкращенията — нека му се не отнема това право, но нека то се движи въ известни рамки, като съкращава онзи, за когото нѣма часове или който е най-малко е работоспособенъ и полезенъ за младитѣ.

За да не остане, обаче, това само едно пожелание, контролната властъ (чрезъ учил. инспекция) следва да придобие право да поправя неправилнитѣ решения на настоятелството съ огледъ интереситѣ на учебното дѣло. Днесъ тя е сведена до регистраторъ на недомислията на настоятелствата. Напр., държи се постановление. Редовно е. Приложени сж всички документи на кандидатитѣ. Държано е за кандидатъ, който има най-малкъ успѣхъ и атестация и е най-много провиненъ. Сега инспекцията е безсилна да се намѣси, и така нашето училище — благодарение прекаления демократизъмъ, който е далъ диктаторски права на невежия, а е поставилъ въ подчинено положение подготвения, — се изпълня съ много и много некадърности и морални безличия.

А въ сжщото време се подрина вѣрата въ учителство и общество въ института на учил. настоятелство, въ законитѣ и съвестята на страната, което е ново обществено зло, създаде се убеждение, че, вмѣсто на работоспособния и добросъвестенъ работникъ, дава се мѣсто на скудоумието и подлостта. *Време е да се тръгне по другъ пътъ, като се убеди всѣки, че подготвенъ ли е, работи ли, здрава, творческа, морална и обществена личностъ ли е, ще получи съответното мѣсто въ живота.*

За да се дойде до това преобразование въ духа на посоченото, настоятелството трѣбва да се повѣри въ ржцетѣ на по-културни хора.

Ние имаме съ хиляди завършили прогимназия, срѣдии и висши училища, а нашето настоятелство гъмжи отъ лица, които едва се подписватъ. Образователния цензъ за настоятелството е училищна и обществена необходимостъ. Само образованият и възпитанъ човѣкъ може да разбере нуждитъ на образователно-възпитателния институтъ — училището и да работи за тѣхното задоволяване. *Днесъ ние чакаме да се извърши едно психологическо чудо — искаме невежиятъ и лишенъ отъ елементарно възпитание да се грижи за преуспѣването на училището и културата ни, безъ да виждаме, че той често имъ е врагъ* Но, щомъ трѣбва институтътъ учил. настоятелство да се преобрази, затова е потрѣбно да се произнесатъ подготвенитъ учил. органи, които сж въ непосредствена връзка съ него. А тѣзи сж учителитѣ, главнитѣ учители и директоритѣ, учил. инспектори, Висшия учебенъ съветъ, Министерството на нар. просвѣщение, педагози и общественици, които се интересуватъ отъ нашето училище. Есѣко друго решение ще бжде дѣло на некомпетентни и ново доказателство, че невежеството подъ нова форма иска да запази своитѣ права. Желателно е, Министерството на нар. просвѣщение да вземе инициативата за обсъждането и решението на въпроса, за да се избѣгне небивало икономическо и нравствено сътресение за училището, което ще го върне десетилѣтия надире. Следъ войнитѣ нашето основно училище отблязва голѣмъ подеъмъ, за да служи истински на народъ, държава и култура. Налага се да защитимъ неговото спокойно развитие, за да очакваме въ близко бждеще разцвѣта му.

Като соча образователния цензъ, на който трѣбва да отговарятъ настоятелствата, нека посоча и единъ другъ цензъ, който се налага за тѣхъ.

Когато партиитѣ подбираатъ кандидатитѣ си за училищ. настоятелство, потрѣбно е да посочатъ и избераатъ не само лица съ най-високъ образователенъ цензъ, но и такива съ най-високъ нравственъ цензъ, както и такива, които сж доказали, че могатъ да служатъ на обществото безкористно и творчески, а не отиватъ въ настоятелството да назначаватъ роднини и съпартизани. Този цензъ е по-необходимъ и отъ образователния.

Запази ли се и преобразили се института учил. н-ство въ духа на посоченото, то ще може да влѣзе въ ролята си: да създава и организира учил. имоти, да служи като съединителна халка между училище, родители и общество, както и да сътрудничи морално и материално за развоа на училището. Нека не се лъжемъ — безъ хилядитѣ учил. н-ства, дори и такива, каквито сж сегашнитѣ, прѣснати по села и градове, ние днесъ

не бихме имали голѣмитѣ училищни имоти. Безъ тѣхъ учил. имоти ще станатъ малко доходни, и тѣзи малки доходи нѣма да отиватъ за училището. Настоятелството въ сегашния си съставъ и права е зло, но безъ него училището ще бжде още по-зле.

Общината, поради нашитѣ политически нрави, е арена на много ненуждни партийни състезания, които ще се отразяватъ само гибелно върху живота на училището, ако то попадне въ нейната орбита.

Настоятелството, дори днешното, безъ да е изцѣрено напълно отъ този неджгъ, все пакъ не може да се постави на едно равнище съ общината. Повикаю да работи за институтъ, като училището, който е абсолютно безпартиенъ и служи на най-ценнитѣ и трайни интереси на народъ и държава, то постепенно се освобождава отъ този нашъ общественъ неджгъ. Ако то се преобрази, не ще бжде далече деньтъ, когато въ голѣма степенъ то ще бжде поле за надпреваряне въ служба на училището, къмъ което трѣбва да се стреми законодателя, когато го реформира. Следов., не унищожение на института учил. настоятелство, а неговото преобразяване съобразно съ нуждитѣ на живота днесъ и утре. Тръгне ли се по пжтя на унищожаване едни или други институти, безъ да се прави потрѣбното за избѣгване на злото, само ще се въобразяваме, че работимъ за доброто на народа, а въ сжщность злото ще се увеличава.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА

ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Ив. Маноловъ — Ямболъ.

НА СЪВЕТЪ

Бѣше краятъ на месецъ януарий. Отъ десетина дни вече студътъ бѣше необикновенъ. Вжглицата по складоветѣ въ нашия градъ бѣха изчерпани, а дърва отъ Балкана не идваха. Обикновениятъ разговоръ на улицата, по кафенетата, въ кръчмитѣ бѣше за студениятъ вълни, които една следъ друга пристигаха.

Почивамъ на леглото си и слушамъ монотонното тракане на часовника. До леглото на масата ме чакатъ купъ тетрадки за „поправки“, но не ги поглеждатъ. Дотегнали сж ми. Животътъ ми се е обърналъ цѣлъ въ поправка на ученически съчинения.

Часовникътъ извъни. Погледнахъ. Часътъ бѣше 4. Бѣхъ забравилъ за съвета. Веднага станахъ, облѣкохъ се и бързо излѣзохъ на улицата. Огънатъ въ орѣфаното си палто, азъ вървя и си мисля за студа, за вжглицата, за дървата, за банкютата отъ десетъ лева, която е жалка останка отъ общинското ми възнаграждение за текущия месецъ и съ която ще трѣбва да доискарамъ последнитѣ дни на месеца. При единъ завои на улицата силното свистене на виелицата прекъсна моя токъ отъ тѣжни размишления, и азъ забързахъ къмъ училището, защото се досетихъ, че за закъснението може да получа „любовно“ писмо отъ директора. Зеръ, получилъ съмъ вече едно такова. Пристигамъ почти запъхтѣнъ. Учителската стая — широка и свѣтла — е почти пълна, а температурата ѝ почти тропическа. Поздравихъ колегитѣ и си заехъ мѣсто — въ жгѣла между стената и шкафа за класнитѣ дневници. Напразно съмъ бързалъ. Като никога, азъ бѣхъ дошелъ на време.

Следъ малко директорътъ дойде. Той поздрави, поизглежда строго презъ очилата си всички ни и започна провѣрка на присутстващитѣ, следъ което важно произнесе:

— Господа, заседанието на учителския съветъ е открито. Първа точка отъ дневния редъ е „четене и приемане протокола отъ миналото заседание“. Четете, г. Димитровъ!

Секретарьтъ на учителския съветъ Димитровъ, младъ, красивъ и сиипатиченъ момъкъ, зачете протокола. Учител-китѣ и учителитѣ — на брой надъ тридесетъ — още си шу-шукаха и хвърляха погледи едни върху отворени дневници, други върху камара тетрадки или купъ седмични бележници.

Протоколътъ, при все че бѣше твърде дълъгъ, се прие безъ измѣнение, както обикновено. Секретарьтъ ликуваше, че не правятъ корекция на работата му, а младитѣ колежки дяволито го поглеждаха и искаха съ погледъ да му засвидетелствуватъ съражданята си.

Следъ това директорьтъ зачете редица километрически окръжни отъ голѣми и малки началства. Колегитѣ все още продължаваха крадешкомъ работата си въ дневничитѣ, около тетрадкитѣ и бележницитѣ. Директорьтъ сви на два на три пжти нервно вежди, стана правъ и извика заповѣднишки:

— Господа, моля, оставете всѣка една работа! Оставете тетрадкитѣ и бележницитѣ! Сега окръжни четемъ и решения ще вземаме по тѣхъ.

Колежкитѣ, къмъ които се отнасяше бележката на директора, се попричервиха, но дума не казаха. Той продължи своето художествено четене на окръжни, а азъ почнахъ да се прозявамъ.

Трета точка отъ дневния редъ бѣ „Освобождаване ученици отъ задължително учение“. Прочете се заявление отъ единъ баща, който иска да бжде освободено детето му отъ учение, понеже било слабоумно. При заявлението бѣше приложено медицинско свидетелство, отъ което се вижда, че г. Д-ръ Х. прегледалъ детето и „констатиралъ“, че то е съ слаби умствени способности и че трѣбва да бжде освободено отъ учебни занятия. Колеги, които познаватъ детето, заявиха за удивление на всички ни, че детето не само че не е съ слаби умствени способности, но е и добъръ ученикъ. Учителскиятъ съветъ бѣше въ недоумѣние: споредъ свидетелството на лѣкаря, който не е никакъвъ психиатрь, детето е слабоумно, а, по думитѣ на колегитѣ — учители на детето, то е нормално. Изтъкна се, че детето е било 4 години ученикъ въ първоначалното училище и е стигнало съ добъръ успѣхъ въ I класъ, та има нѣщо съмнително въ свидетелството на лѣкаря. И чудно наистина! Пета година вече предъ очитѣ на учителитѣ детето е било нормално и продължава да е такова, а лѣкарьтъ намѣрилъ, че е слабоумно, безъ да го подложи на специално изследване. Единъ единственъ „прегледъ“ „установилъ“ това.

Учителскиятъ съветъ отхвърли искането на тоя баща, който, за да вземе детето си отъ училище и използва труда му, прибѣгналъ до лѣкаря, и последниятъ, като не констатиралъ болестъ, каквато, очевидно, нѣма, намѣрилъ за благо-разумно да класифицира детето като слабоумно.

Четвъртата точка отъ дневния редъ бѣ „Разглеждане провинението на ученика Стояновъ Захари спрямо учителката Надежда Георгиева“.

Председателятъ на комисията, една миловидна госпожица, зачете спокойно своя докладъ. Въ нето се казваше между другото :

„На 25 януарий въ часа по физика закъснѣли ученичките Пенкова Лена и Иванова Мара, понеже ходили въ амбулаторията на прегледъ. Преподавателятъ имъ казалъ да си отидатъ по мѣстата. Пенкова Лена се доближила до печката да се стопли, а Мара, посинѣла отъ студъ, отишла на мѣстото си. Следъ малко откъмъ мѣстото на последната се чуло глухо приказване. Преподавателката насочила погледитѣ си къмъ Стояновъ Захари, който въ това време поглеждалъ къмъ Мара и нѣщо приказвалъ. Тя смърнала цѣлата група. Следъ малко учителката пакъ чула да се приказва откъмъ Стоянова Нервирана, тя силно извикала :

— Кой приказва?

— Азъ, госпожице! — отговаря Стояновъ Захари.

— Какъвъ нахалникъ! Ти си голѣмъ немирникъ! Щете забележа!

— Защо ще ме забелѣжите, госпожице?

— Това не е твоя работа!

Учителката съ отворенъ дневникъ въ ржка стояла до масата и запущвала пхтя между втората и третата редици чинове. Тя търсѣла въ дневника името на Захари да го забележи. Последниятъ, силно развълнуванъ, става, отива при учителката и, за да си направи мѣсто, бутва отворения дневникъ и напуска демонстративно класа. Учителката се уплашва, разтреперва и припада . . .

Всички съ притаенъ дѣхъ изслушаха доклада.

— Госпожица Георгиева, дайте обяснения по случката, — каза директорътъ.

Госпожицата, руса мома, съ хубави ирисы, заруменѣ. Съ пресѣкналъ гласъ тя започна, като ученикъ, своето изложение.

Настана гробна тишина. Това каточе повече я смути. Съ малки прекъсвания, цѣла пламнала и изпотена, тя довърши обясненията си.

Директорътъ покани учителката да напустне съвета временно, докато последниятъ се произнесе по постѣпката на ученика — така повелявалъ правилникътъ. Госпожицата бързо излѣзе. Съжалихъ я. Толкова млада и такава неприятностъ! Колко ли нерви е струвало това на младата колежка!

Познавамъ ученика. Буино момче, избухливо. Чувалъ съмъ го да рѣмжи нѣкога и следъ мене. Може би, не разбирамъ душата му, може би . . . Тия пусти наши правилници!

Директорътъ покани учителитѣ да се изкажатъ по провинението на ученика.

— Той е голѣмъ немирникъ. Той трѣбва да се накаже! Нетърпеливъ е просто! — вика госпожица Ф., дългогодишна учителка.

— Да се накаже! Той е ужасенъ типъ! казва госпожица Т., мургава, но симпатична мома, която сега бѣше съ физиономия на прокуроръ, който иска смъртно наказание на обвиняемия.

— Не ми позволява да работя, — крѣсливо извика една госпожа, разположена на масата срещу мене

— Нали за № 15 става дума? Едно червендалесто момче? Ухъ, то е много лошо! Да го изключимъ!

— Господа, този ученикъ е невменяемъ. Той не се държи добре. Правя предложение да го изключимъ

— Той . . . той . . . заредиха се всички стари грѣхове на ученика отъ „сотворение мира“. Учителскиятъ съветъ брѣмчеше като пчеленъ кошеръ предъ опасностъ. Единъ презъ други ние се нахвърлихме върху жертвата и я обсипахме съ епитети, единъ отъ други по-звучни, по-съдържателни.

И азъ имахъ жбъ на тоя ученикъ, но не посмѣхъ да кажа нищо, защото колегитѣ достатъчно го охарактеризираха като лошъ.

Госпожа Н. помоли учителския съветъ да бжде снисходителенъ, понеже Стояновъ Захари билъ синъ на бедна вдовица, която не може да го изпрати да следва въ друга прогимназия.

Само колегата Ивановъ мълчеше, свитъ въ жгѣла срещу мене. Съ своитѣ силно прошарени коси той отдавна бѣ миналъ четвъртата десетица. Когато колегитѣ говорѣха, той слабо се усмихваше и, ако се сждѣше по лицето му, той не одобряваше думитѣ на ораторитѣ.

Директорътъ покани за последенъ пжтъ учителитѣ да се изкажатъ върху постѣпката и поведението на ученика. Тоя пжтъ Ивановъ не можа да се стърпи. Той стана, изгледа разсѣяно колегитѣ и, като пробудилъ се отъ сънъ, заговори:

— Колеги, виждамъ, че предъ вашитѣ очи Стояновъ Захари е виновенъ. Това е тѣй. И азъ съмъ съгласенъ съ васъ. Той се е провинилъ много, но бждете тѣй добри и ме изслушайте по-надълго. Какъвъ е Стояновъ Захари?

Това дете познавамъ отъ миналата година. Сварихъ го въ II кл., а тази год. е въ III. Ималъ съмъ възможностъ да го наблюдавамъ цѣла година и вече втора. Позволете ми да го познавамъ по-добре отъ всички ви, защото въ тоя класъ влизамъ всѣки день, а понѣкога и по два пжти на день. Той е буенъ и бързо избухва. Азъ смѣтамъ, че това е въ реда на нѣщата. Та тѣкмо такава е задачата на учителя — да възпитава, да развива положителнитѣ качества у детето, а отрицателнитѣ съ всички възможни възпитателни срѣдства да притяжава, да облагородява. Всѣко дете има своя индивиду-

алност, съ която трѣбва да се съобразяваме. Ако при обучението, при даването на знания, това не можемъ напълно да спазимъ поради характера на класното обучение, ако тамъ не можемъ да индивидуализираме работата си, то при отношенията си съ ученицитѣ трѣбва да имаме предъ видъ тази индивидуалностъ.

Така че на първо мѣсто имайте предвидъ неговата индивидуалностъ — буенъ, избухливъ.

Каква е простѣпката на ученика?

— Ние я чухме, г. Ивановъ, нѣма защо да я повтаряте!

— Когато вие приказвахте, азъ мълчахъ. Справедливостта го изисква да изслушате и мене, като членъ на тоя съветъ. Ако анализирате простѣпката на ученика и правилно я прецените, ще дойдете и до правилно разрешение на въпроса за наказанието на ученика. Не забравяйте, че ние наказваме, за да изправимъ, за да възпитаваме.

Та . . . да си дойда на думата. Стояновъ Захари билъ въ класъ. Дохаждатъ другаркитѣ му Мара и Ленчето отъ вѣнъ свършено помръзнали. Ленчето е нахална и, безъ да иска разрешение, останала при печката да се стопли, а кротката, свѣнлива и добра Мара си отишла на мѣстото. Мара и да умира отъ студъ, нѣма да продума, щомъ учителятъ не позволява. Стояновъ Захари вижда положението на Мара и я съжелява. У него заговорва човѣшкото — той ѝ състрадава. Прошенъ той на Мара да иска разрешение да се постопли като Ленчето край печката. Мара отказва. Сърдцето на Захари се кжса, като вижда, че другарката му страда, затова вдига рѣка, той да иска разрешение за нея. Госпожицата чува, че се приказва, но не проучва, защо се приказва, не дава думата на Захари, а, вмѣсто това, взема дневника да му направи забележка. Колеги, каква благородна постѣпка отъ страна на детето! То иска да помогне на своята страдаща другарка, то прави единъ кавалерски жестъ — той да иска разрешение — а госпожицата му е попречила да се прояви като човѣкъ. Стояновъ Захари е станалъ жертва на своето добросърдечие. Той искалъ да помогне, да изпълни едно свое задължение като човѣкъ, като другаръ, а ние сме му попрѣчили. Едно състрадание на детето къмъ своитѣ другари, близки или къмъ други, трѣбва да ценимъ повече отъ нашитѣ мждрувания за съчувствие, за помагане и т. н.

Кажете ми, вие на мѣстото на Стояновъ Захари не бихте ли се почувствували обидени, оскърбени, онеправдани? Не бихте ли реагирали? Да!

Съпоставете сега неговия темпераментъ съ причината на неговото възмущение — искать да му правятъ забележка, безъ да разбиратъ душата му — и лесно ще си обясните постѣпката му.

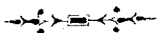
Нека си признаемъ, колеги, че ние много пжти не разбираме децата. Ние сме далечъ отъ тѣхнитѣ души, защото не ги познаваме. А не ги познаваме, защото при тѣхъ влизаме седмично само по 1, 2 или 3 часа. Какъ ще изучимъ тѣхната индивидуалностъ? Това можемъ да направимъ, само, ако въ единъ класъ влизаме двама — трима или най-много четирма души. При сегашното разпредѣление на учебнитѣ предмети между учителитѣ ние сме чужди за децата, защото рѣдко се виждаме и не можемъ да се приобщимъ съ тѣхъ.

Частно за тоя случай — ако госпожицата познаваше индивидуалнитѣ особености на тоя ученикъ, работата нѣмаше да дойде до тамъ. Желанието на ученика да помогне на другарката си, неговото състрадание, го издаватъ не такъвъ, какъвто го охарактеризираха преди малко колегитѣ. Госпожица Ф. влиза въ тоя класъ само 2 часа седмично, г. Хр. само 1 часъ, а госпожа Ж. само 3 часа. Кажете ми, за това време ще можете ли да опознаете ученика? Че до края на учебната година вие едва успѣвате да научите имената на ученицитѣ, а нѣкои отъ васъ дори ги викагъ по номера, като затворници. Какви правилни отношения можете да имате съ тѣхъ, щомъ не ги познавате? Децата не сж безумни твари, които ние дресираме. Тѣ сж малки човѣчета съ своя индивидуалностъ, която ние правилно ще възпитаваме, за да създадемъ добри хора, състрадателни и доблестни граждани. Нахалство било отъ страна на детето, че на въпроса: „Кой приказва“, то казало: „Азъ“. Каква по-голъма доблестъ? Детето не скрива престѣплението си, ако има такова въ дадения случай, и го признава. Учителтъ е билъ длъженъ да се справи съ всички тия положения и да заеми правилно становище още въ момента, за да не извика справедливото негодувание на ученика.

Въ заключение азъ намирамъ, че Стояновъ Захари е билъ предизвиканъ отъ учителя да напустне класа и, следователно, не е виновенъ. Правя предложение не да се изключи, а само да се мъмре отъ директора насаме.

Ивановъ блѣскаво свърши своята защита. Азъ му кимнахъ одобрително, а младитѣ колеги наведоха глави.

Свететъ произнесе своята почти оправдателна присъда. Заседанието се закри. Учителитѣ бързо се облѣкоха и се опжтиха къмъ домоветѣ си. Като тежъкъ камъкъ въ душата на всѣкиго заседнаха правдивитѣ думи на Ивановъ.

Маринка Попова — Варна

САМОУПРАВЛЕНИЕ И ВЗАИМОПОМОЩЬ ВЪ ОТДѢЛЕНИЕТО.

(Единъ опитъ)

Презъ миналата учебна година ръководѣхъ IV отдѣление. Между моитѣ ученици имаше мнозина бедни, които не можеха да си набавятъ най-необходимитѣ учебни потребности. Единъ день, още въ началото на годината, следъ кжса беседа върху тѣхнитѣ нужди и неволи поставихъ предъ цѣлото отдѣление въпроситѣ:

— Какъ можете да помогнете на вашитѣ бедни другарчета? Съ какво? Какъ можете да ги улесните да се учатъ, заедно съ васъ, и да вървятъ напредъ?

Веднага се заредиха най-различни предложения и проекти.

— Не искамъ отговоръ сега. Той ще бжде прибрзанъ. Обмислете го до утре, и тогава ще ми кажете.

На другия день поставената задача бѣ сполучливо разрешена.

Още сутринтъа моитѣ ученички съ свѣтнали отъ радостъ очи ме пресрещнаха при вратата на учебната стая и ми съобщиха:

— Основахме си дружество! То ще помага на беднитѣ ни другарки. Всѣка отъ насъ ще внася въ дружеството по 1—2 лв. седмично. Избрахме си и касиерка . . .

— Съгласни ли сж родителитѣ ви да ви даватъ толкова пари за беднитѣ другарки?

— Ние не ще ги искаме отъ тѣхъ. Ще ги спестяваме отъ паритѣ, които ни даватъ за гевречета и бонбони, и ще ги внасяме въ дружеството . . .

Примѣрътъ на момичетата бѣ последванъ и отъ ученицитѣ. И тѣ си основаха дружество за подпомагане на беднитѣ другари. Две дружества съ една и сжща цель въ едно отдѣление! Умѣстно и полезно ли е това? Има ли смисълъ да сжществуватъ и дветѣ? Чрезъ тѣхъ не се ли раздвоява отдѣлението? Не се ли сѣятъ чувства на несговоръ, на сепаратизъмъ?

Не се противопоставихъ на детската самоинициатива. Оставихъ живиятъ опитъ да даде отговоръ на поставенитѣ въпроси.

Дветѣ дружества започнаха да работятъ. Всѣко се стремѣше да надпревари другото съ дейността и постиженията си. Често тѣ взаимно си услужваха, помагаха и контролираха. Живиятъ опитъ показва, че дветѣ дружества не сж пречка за единството на отдѣлението, а по-скоро потикъ за разумна и плодотворна дейность. Тѣ създадоха полезенъ самоконтролъ

и между отдѣлнитѣ деца. Всѣки следѣше, кой за какво из разохдва пари. И когато нѣкое богато дете ги пилѣше за излишества, другаритѣ му го укоряваха:

— Не бива да прѣска паритѣ за непотрѣбни работи, когато толкова бедни другарчета тѣрпятъ нужди и лишения.

Първа задача на дветѣ дружества бѣ да облѣкатъ и обущатъ беднитѣ за зимата. Следъ предварително тайно съвѣщаніе, всички бедни момичета и момчета бѣха облѣчени и обути сносно.

Донесоха отъ домоветѣ си износени, но още здрави свои дрехи и обувки или такива отъ свои по-голѣми братя и сестри. Не сполучиха да облѣкатъ само единѣ ученикѣ. По ръстъ и възраст той бѣ най-голѣмиятъ въ отдѣлението: нито тѣхни дрехи, нито тѣхни обувки не му ставаха, а въ облѣклото, което носѣше, бѣ невъзможенъ. На следния день бѣ студено утро. Отидохъ направо въ класната стая: въ такова време, зная, всички деца сж тамъ. За моя изненада, срѣцнахъ ги почти всички въ коридора съ весели, възбудени лица. Момичетата побързаха да ме предупредятъ:

— Не влизайте, госпежице, въ стаята: момчетата обличатъ Алеко!... Тѣ му донесоха голѣми дрехи...

Следъ 5 минути Алеко ни се представи премѣненъ. Нищо не бѣ забравено: бельо, горни дрехи, обуща, даже качулка (гугла) за главата и ржжавици. Общо доволство и радост! Цѣлъ празникъ!

Други задачи на дветѣ дружества бѣха да купуватъ на беднитѣ материали за ржчна работа, рисуване, ржководѣние, писане и др., билети за ученишко кино или за детски забави. И тѣ ги изпълниха съ завидно усърдие и голѣмъ успѣхъ, безъ да накрънатъ съ нѣщо честолюбието и достойнството на подпомаганитѣ. Но отъ всички помощи най-ценна бѣ помощта, която по-способнитѣ и по-силнитѣ ученици даваха на своитѣ по-слаби другари и другарки. Всѣки силенъ ученикѣ си избираше единѣ слабъ другаръ и усърдно му помагаше да заучва уроцитѣ си, дори и презъ ваканциитѣ. Весели и приятни бѣха днитѣ, когато ученици, смѣтани до скоро за слаби, се явяваха въ отдѣлението съ добре разбрани и усвоенни знания.

За Коледа дветѣ дружества уредиха за беднитѣ Коледна ела, а за Великденъ — забава.

За да се засили самоконтрола между ученицитѣ въ и вънъ отъ училището и за да се даде възможность на всѣки да се сравни съ другаритѣ си по успѣхъ и поведение, възложихъ на отдѣлението да води месечни *стенни дневници* за успѣха и поведението на всички ученици*). Въ началото на всѣ

*) Може и трѣбва да се води въ всѣко отдѣление и класъ и трети такъвъ дневникъ -- за чистотата (личната хигиена) на ученицитѣ. Б. Р.

ки месецъ поставяхъ на стената въ учебната стая по две табели, начертани така :

ТАБЛИЦА

за успѣха (поведението) на ученицитѣ отъ IV отд. презъ учебната 1928—29 г.

№ по редъ	Име и презиме на ученика	С Е П Т Е М В Р И Й																												Забележка
		15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29														
1																														
2																														
3																														

Успѣхътъ и поведението се означаваше съ цвѣтни квадратни хартийки, залѣпвани въ съответнитѣ граfi срещу името на всѣки ученикъ. Служихме си съ три цвѣта : *синь* — отличенъ успѣхъ и много добра постѣпка, *жълтъ* — добъръ успѣхъ и добра постѣпка, *червенъ* — лошъ успѣхъ и лоша постѣпка. Знацитѣ се поставяха отъ дежурнитѣ ученици, а успѣхътъ и поведението се опредѣляха отъ цѣлото отдѣление.

Достатъчно бѣ да се хвърли погледъ върху всички табели въ края на учебната година, за да се разбере, каква голѣма и благотворна роль сж изиграли. Докато въ началото на годината червения цвѣтъ се срѣщаше често, въ края на годината той се губеше между синия и жълтия.

Имаше трогателни случаи, когато децата правѣха най-голѣми усилия, за да дадатъ редица добре приготвени уроци или добри постѣпки, като за награда искаха, върху получена по-рано червена бележка да се сложи синя.

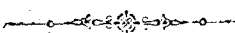
Интересътъ къмъ тѣзи табели се пренесе и въ семействата. Често майки и бащи посещаваха отдѣлението, за да ги видятъ и узнаятъ успѣха и поведението на децата си.

Друго колективно дѣло, организирано, подѣржано и обичано отъ цѣлото отдѣление, бѣ класната библиотека и читалня. Всѣка книга, която бѣ въ нѣкаква връзка съ училищния имъ животъ, се донасяше въ училище, обогатяваше класната имъ библиотека и се използваше отъ всички. Стари изчерпани издания, стари народни пѣснопойки, различни детски книги и списания, географски четива, ловни и туристически списания, изрѣзки отъ ежедневници и седмични илюстрации и др. т. се донасяха всѣки день отъ децата. Тѣ вливаха живителни струи въ всѣкидневната ни работа, разнообразяваха я и за всички я правѣха привлѣкателна и инте-

ресна. Често въ учебната стая презъ извънучебно време можеше да се наблюдава мила картина: насядали на чиноветъ си, събрани на групички — на групички, съ наведени глави, съ съсредоточени погледи децата разглеждаха нѣкоя книга или списание, четѣха, спорѣха, сравняваха и неусѣтно учеха много и много нови и полезни нѣща, които класното обучение не може да имъ даде... Тия свободни занимания на децата бѣха цененъ помощникъ за самото обучение. Тѣ даваха богатъ, разнообразенъ и цененъ материалъ за разработка на предвидениятъ въ програмата уроци. Потрѣбниятъ фактически материалъ за много отъ уроцитѣ, особено за ония по естествознание, отечествена география и отечествена история, се намираше и изнасяше отъ самитѣ деца. На мене оставаше само да ги напътвамъ да го систематизиратъ или да го изложатъ въ свързанъ, цѣлостенъ разказъ. Накарвахъ ли ученикъ който е челя, напр., за Хр. Ботевъ да разкаже за него, той не се задоволяваше да изложи само писаното въ учебника, а излагаше купъ интересни подробности изъ живота на поета, които по цѣли часове държаха приковано вниманието на отдѣлението. Въ своя разказъ, изпъстренъ съ много факти и картини, разказвачътъ разказваше, какъ поетътъ се разхожда край р. Тѣжа и се вслушва въ гласа на гордия Балканъ и на Желю войвода, описваше Алтънъ Калоферъ, рисуваше сцени отъ „Радецки“ и трагедията на в. Околчецъ. Разказваше, описваше и рисуваше съ вдъхновение и вътрешно прозрение...

Едногодишниятъ опитъ ме убеди за лишенъ пжтъ, че детето може да твори и създава самостоятелно само тогава, когато подбудитѣ за неговата дейность произтичатъ отъ негови насущни вътрешни нужди и интереси. То доброволно се подчинява, изпълнява съ радостъ възложената му работа, поставя си нови задачи и усърдно се стреми да ги разреши, когато тѣ сж достигнали до неговото съзнание и сж му станали нужда и необходимостъ. Тогава работата му е приятна и творчеството присъщо.

Взаимопомощта, самоконтролтъ и самоуправлението, на които сж способни нашитѣ ученици при малкъ потикъ отъ страна на учителя, внасятъ животъ, радостъ и творчество въ училището. Да отворимъ вратитѣ за тѣхъ на всички наши учебни стай!

II. Ат. Бумовъ — с. Етъръ, Габровско.

МАЙКА^{*}

(Четене въ II кл.)

— Сега ще научимъ да четемъ и декламираме стихотворението „Майка“. Разтворете христоматията на трета страница, и всѣки да го прочете тихо...

— Дѣлке, прочети го високо! За какво се говори въ това стихотворение?

— Въ това стихотворение се говори за една майка, която стои на колѣне до болния си синъ и иска да му помогне да оздравѣе.

— Добре. Да видимъ сега подробно, какъ и съ какви думи писателятъ е нарисувалъ тази майка. Кой е писателятъ? — Е. Багряна. — Каква писателка е тя? — Тя е българка. — Дали така ѝ е името? — Това име е измислено, както — Елинъ-Пелинъ, Ранъ-Босилекъ и др. — Знаете ли какъ се наричатъ тѣзи имена? Азъ ще ви кажа: наричатъ се *псевдоними*. Истинското име на Е. Багряна е Елисавета Бѣлчева, родена въ гр. Сливенъ, пише хубави стихове, най-хубавото отъ които е „Майка“. — Кое нѣщо е станало причина да напише това стихотворение? — Тя имала болно дете и, следъ като изпитала голѣми мъки по него, следъ оздравяването му написала стихотворението. — Единъ да прочете първия куплетъ. Какво се рисува тукъ? — Тукъ се рисува, какъ въ стаята, до креватчето на болното, майката е колѣничила. Надъ главата на детето, въ жгѣла, е иконата съ едва мжж-дукащо кандило. Майката три дни и три нощи не е склопвала очи за сънъ. Тя постоянно се моли, плаче тихо и бавно гълта сълзитѣ солени.

— Другъ да чете по-нататъкъ. Разкажи прочетеното!

— Майката има единъ едничкъ синъ. Той е тежко боленъ. Викали много лѣкари, но никой не можалъ да му помогне. Ако болестта продължи още малко, той ще свърши живота си. Въ това време другитѣ деца играятъ на двора, слънцето весело наднича презъ прозореча, а дюлята подава китни клони. Всички е весело навънъ. Но той, болниятъ синъ, е нѣмъ, и слѣпъ, и безнадежденъ.

— Другъ да чете по-нататъкъ. Разкажи!

— Болниятъ синъ отъ три дни и три нощи не е отварялъ очи, нито пъкъ поиска нѣщо. Следъ като никой лѣкарства не сж помогнали, майката се обръща за помощъ къмъ Бога. Тя се кръсти предъ иконата и едва чуто мълви: „Боже, върни детето ми, отъ смъртъ спаси го!“

— Другъ да чете. Разкажи!

— Майката вижда, че синъ ѝ става по-зле. Скръбта по него я обезумява. Тя дава своя животъ. И безъ да сменя погледъ отъ иконата, почва да се моли и нарежда: „Мили Боже, вземи моя животъ, а дай го нему!“

— Чети по-нататъкъ! Другъ да разкаже!

— Майката вижда, че молбата ѝ не помага. Богъ не иска да я изпълни. Тя се обръща къмъ св. Богородица. — Защо? — Защото, както Св. Богородица е понесла мъжитъ да гледа сина си Исусъ Христосъ, да умира на кръста, така и майката ще намъри сили да прежали живота на сина си. Тъй иска Богъ. Разбрала това, майката почва нова молитва: „Майко свята, стига! Вземи го, но отъ мъжитъ спаси го!“ — Чети по-нататъкъ! Разкажи! — Въ това най-големо изпитание за майката, детето мръдва устни загорѣли и едва промълвява: — „Хлѣбецъ, мамо!“

— Сега единъ да прочете цѣлото стихотворение. Хубаво ли е? То е много хубаво! — Защо! Защото съ хубави думи рисува живота на майката. — Само една майка ли се рисува тукъ? — Въ това стихотворение се рисува майката на всѣкиго отъ насъ. Винаги, когато сме болни, майкитъ ни треператъ надъ насъ.

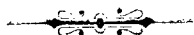
— Единъ да ми разкаже, какъ си представя майката на болния синъ.

— Суха, слаба жена, облѣчена въ черни дрехи, бледа и съ зачервени отъ плачъ очи. Тя е колѣничила до детското креватче и не сменя очи отъ болния си синъ. Три дни и три ноци тя не е мигвала, нито пъкъ е яла нѣщо. Тя мисли само за детето си, даже дава живота си, за да спаси неговия.

— Тогава каква е майката? — *Сампожертвувателна*, излага или дава живота си, за да спаси сина си.

— Нека сега го прочетемъ хубаво. — На коя сричка нагъртваме гласа си въ всичкитъ стихове? — На втората. — Всѣки да си отбележи въ христоматията! — Какво трѣбва да спазваме при четенето? — Всички препинателни знаци. Когато на края на стиха нѣма знакъ, нѣма да се спираме. — Друго? — Думитъ на майката, или по-право молитвитъ ѝ, да се четатъ тихо и малко плачевно. — Още? — Думитъ на детето едва да се чуятъ.

— Това хубаво стихотворение всѣки отъ васъ ще научи на устѣ въ къщи. Сега азъ ще ви го прочета още веднажъ, а утре въ часъ по писане ще направимъ съчинение по това стихотворение.

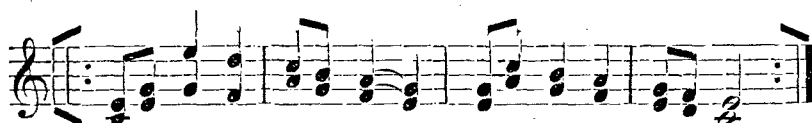
Сбогомъ, птички!

Умѣрено

П. Скобарева

Сбогомъ, славейче кра-си-во, пѣснопойче приветливо

живо здраво ти стигни чакъ у южни- тѣ страни.

Сбогомъ, ластовачке мила,
птичко сладка, лекокрила,
догодина пакъ ела
ти по нашитѣ села!

Сбогомъ, жеравни кресливи—
птици будни, предвидливи;
сбогомъ, щъркльо дългокракъ,
догодина тукъ сме пакъ.

Сбогомъ, сбогомъ, презъ морето
васъ ви чака топло лѣто,
тукъ ще дойде зима, мразъ...
Сбогомъ, мили! Добъръ часъ!

Л. Бобевски.

Буря.

Бавно

Кир. Т. Чешмеджиевъ

Късна е-сень. Бу-ря писна, Надъ зе-мя-та

свѣ се Отъ не-бе то мракъ надвисна, бледенъ Слънчо

скри се бледенъ Слънчо скри се.

Вѣ буря презъ полето —
сжици дивъ звѣръ вие;
всичко живо въ страхъ обзето
бѣга и се крие.

Безименко.

Зима иде.

Бабно.

Кир. Т. Чешмеджиевъ

Зима и де — ха-ли лю-ти пакъ ще да за-

вѣ- ятъ *mf* зи- ма страшна, а си- ра-ци

тѣжно ще се пѣ- ятъ пѣ- ятъ.

Ще запѣятъ тѣжни пѣсни —
сирашки неволи,
ще се лутатъ, ще запросятъ,
гладни, боси, голи.

Зима иде. Тя вилиѣе,
пискатъ люти хали,
и не хае, че безъ покривъ
сираци останали.

Зима, зима! . . . Добри хора,
вий ги съжалете,
на бедняци, на сираци
бързо помогнете!

Ек. Манчева

КНИГОПИСЪ И РЕЦЕНЗИИ.

Д-ръ В. А. Мановъ. — Методика на обучението въ прогимназиитѣ. Първо издание. Печатница „Художникъ“, София, 1929 г. Цена 100 лв.

Въпроситѣ за прогимназията и учебния методъ въ нея не сж нови, но тѣ добиха дълбочина и ширина отъ времето, когато прогимназиалното образование стана задължително. Отъ тогава до сега много сж писали и пишатъ, като използватъ прогимназията и учителството въ нея за свои лични цели. На този боленъ и належащъ въпросъ най-право решение дава уважаемия Г-нъ Мановъ, като казва още въ предговора си, че обща методика за първоначалнитѣ училища и прогимназиитѣ не можаль да създаде, защото метода, по който се води обучението въ прогимназията, трѣбва да се различава отъ този въ първоначалнитѣ училища. Въ увода си той поставя прогимназията на нейното естествено мѣсто — въ срѣдата между първоначалното училище и гимназията. Прогимназиалниятъ учител трѣбва да знае метода на първоначално училище, защото той ще продължава да гради върху нея. Но той трѣбва да работи още съ огледъ, че голѣма частъ отъ възпитаницитѣ му ще постѣпятъ въ общообразователни или специални училища, затова трѣбва да се стреми да ги подтикне и напжти къмъ самообразование и трудъ.

Методиката е раздѣлена на четири дѣла, споредъ това, на коя частъ отъ съзнанието се действува, така:

1) *За развѣтие на нравственото съзнание.* То се извършва предимно чрезъ вѣрочението. Развѣтието на нравственостъта е било винаги главна задача на школското образование. Бждещиятъ гражданинъ трѣбва да знае, кое е зло и кое добро, що е позволено и непозволено въ едно общество.

2) *За развѣтие на интелектуално и социално съзнание.* То се извършва предимно съ предметитѣ: български езикъ, френски или нѣмски езици, аритметика, геометрия съ геометр. чертания, история, география, гражд. учение и природознание съ подразделенията му — зоология, ботаника, антропология, минералогия, геология, физика и химия.

Интелектуалното и социалното развѣтие е било сжщо главна задача на училището, но не да трупя знания, а да дири връзкитѣ между предметитѣ и явленията — онова което не е дадено въ простия нагледъ.

Да се грижимъ въ училище да дадемъ на ученика знания, да развѣемъ интелекта му, да развѣемъ емоционално съзнание, отъ което ще израстне волевото съзнание — ето повелитѣ на новата методика.

3) *За развитие на художествения усѣтъ.* Тукъ се действа съ рисуване, краснописъ, пѣние, рѣчна работа и рѣководѣлие.

Чувството за хубаво е заложено въ всѣки човѣкъ. Хубавото граничи съ доброто; пропадне ли хубавото, застрашава се доброто. Човѣкъ, който не се възхищава отъ хубавото, който остава слѣпъ къмъ красотитѣ на природата или изкуството, не е хармонично-развита личностъ. Щомъ е тъй, изкуството трѣбва да намѣри широкъ достѣпъ въ училището.

4) *За физическото развитие* При него се действа предимно съ гимнастиката. Идеалътъ на днешното училище е да да действа за всестраниното развитие на човѣка. При това новото време не разбира подъ тѣлесно развитие само груба тѣлесна здравина, но то свързва съ това по-висши цели: — развитие на елегантностъ, ловкостъ и естетичностъ.

Тѣзи четири отдѣла не сж строго разграничени, нито могатъ да бждатъ еднакво застъпени при преподаването. Така напр., въ услуга на нравственото развитие, освенъ въроучението, дохаждатъ назидателнитѣ четива и личнитѣ преживявания на ученицитѣ. Но, застъпени споредъ нуждитѣ на отдѣлнитѣ предмети, ще доведатъ до напълно развита хармонично личностъ.

Разгледани сж поотдѣлно методитѣ на предметитѣ, като сж придружени съ по нѣколко пробни скици. Такива не сж дадени само по рисуване, краснописъ, пѣние, рѣчна работа и гимнастика, но въ замѣна на това е даденъ методическия ходъ при обучението на тия предмети.

Съ право, тази ценна книга трѣбва да бжде настолна книга за всѣки прогимназиаленъ учителъ: въ нея е отразена съвремената педагогическа мисълъ.

Петъръ Ат. Бумовъ

В. П. Гочевъ — Биология. Учебникъ за VIII кл. на срѣднитѣ училища. Книгоиздателство Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ, 1929 г. Цена 40 лв.

Книгата, която разглеждаме, макаръ че е учебникъ за срѣднитѣ училища, заслужава да се отбележи въ числото на ония рѣководства, които служатъ за самообразование.

Авторътъ разглежда най първо клетката, като елементаренъ организъмъ, въ свръзка съ произхода на живота. Използувана е най-новата литература. Въпросътъ за усвояване на енергията е разгледанъ, като сж взети подъ внимание и изследванията на рускитѣ учени. Известно е, че за да се поддържа живота на земята, е необходимо усвояване на слънчевата енергия, която се счита изобщо за източникъ на живота. Сега тая работа (усвояване енергията) извършватъ всички зелени растения. Обаче, когато говоримъ за първиченъ

животъ, това усвояване на енергията отъ зеленитѣ растения нѣма значение. Тѣй наречената *фотосинтеза* е вторично явление: тя се е явила много по-късно. Първитѣ организми, които сж могли изобщо да използватъ енергията, сж имали много по-проста направа отъ тая на зеленитѣ водорасли. Тоя въпросъ е разрешенъ отъ руския ученъ Виноградски, който изследвалъ подробно хемосинтезата (използуване на химичната енергия). Рускиятъ езикъ е още слабо познатъ на мнозинството учени отъ Западна Европа, и изследванията на мнозина руски учени по много важни въпроси сж още малко познати на учения свѣтъ. Такъвъ е и въпросътъ за хемосинтезата—въпросъ, който, макаръ и на кратко, е ясно изложенъ въ учебника на г. Гочевъ.

Единъ отъ най-важнитѣ въпроси, който трѣбва да се разгледа въ биологията, е *еволюцията* на органическия свѣтъ. Тая материя е разгледана най-сполучливо. Авторътъ разглежда постепенното развитие и на растения и на животни, като изтъква генетичната връзка на организмитѣ. Предъ очитѣ на читателя е представено, като въ кинематографиченъ филмъ, развитието на органическия свѣтъ отъ най-нисшитѣ до най-висшитѣ организми. Обърнато е особно внимание на запазенитѣ още преходни форми и, когато стане въпросъ за еволюция, читателътъ ще е напълно подготвенъ да я разбере. За него това не е новъ въпросъ, а логиченъ изводъ отъ направения прегледъ върху развоя на организмитѣ. Въ края на учебника се разглеждатъ *учението на Дорзина, мутационната теория на Де-Фризъ, неодарвинизма, неоламаркизма и др.* Най-после е разгледанъ и въпросътъ за *произхода на човека*. Въ книгата читателътъ ще се запознае съ въпроситѣ за наследственостъ, законитѣ на *Менделя*, най-сжщественото отъ науката *екология*, борба за живота и пр и пр. Всичко това е изложено на ясенъ езикъ, достъпенъ даже и за хора съ по-слаба научна подготовка. Може да се каже, че на български нѣмаме друга книга, въ която тия тѣй важни въпроси се разглеждатъ съ такава яснотъ и пълнота.

Горещо препоръчваме тая книга на нашитѣ читатели, които желаятъ да възобновятъ познанията си по разнитѣ въпроси отъ биологията и да се запознаятъ съ най-новитѣ научни завоювания въ тая областъ.

А. Живковъ.